

JAN DANILUK
JAGODA ZAŁĘSKA-KACZKO

Wokół planów terenowych (Geländepläne) międzywojennego Gdańska

On the Terrain Plans (Geländepläne) of Interwar Gdańsk

GDAŃSK

URZĄD MIEJSKI W GDAŃSKU | GDAŃSK CITY HALL

BIURO ARCHITEKTA MIASTA | CITY ARCHITECT'S OFFICE

OPRACOWANIE GRAFICZNE I SKŁAD | GRAPHIC DESIGN AND LAYOUT

Jarosław Zulewski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY | EDITORIAL TEAM

Jarosław Zulewski, Wojciech Chmielewski, Piotr Lorens

REDAKCJA JĘZYKOWA | EDITING

Dagmara Zawistowska-Toczek

Wszystkie ilustracje z wyjątkiem nr 2 pochodzą z zasobów Biblioteki Gdańskiej PAN

All illustrations except no. 2 come from the resources of the Gdańsk Library PAN

GDAŃSK 2024

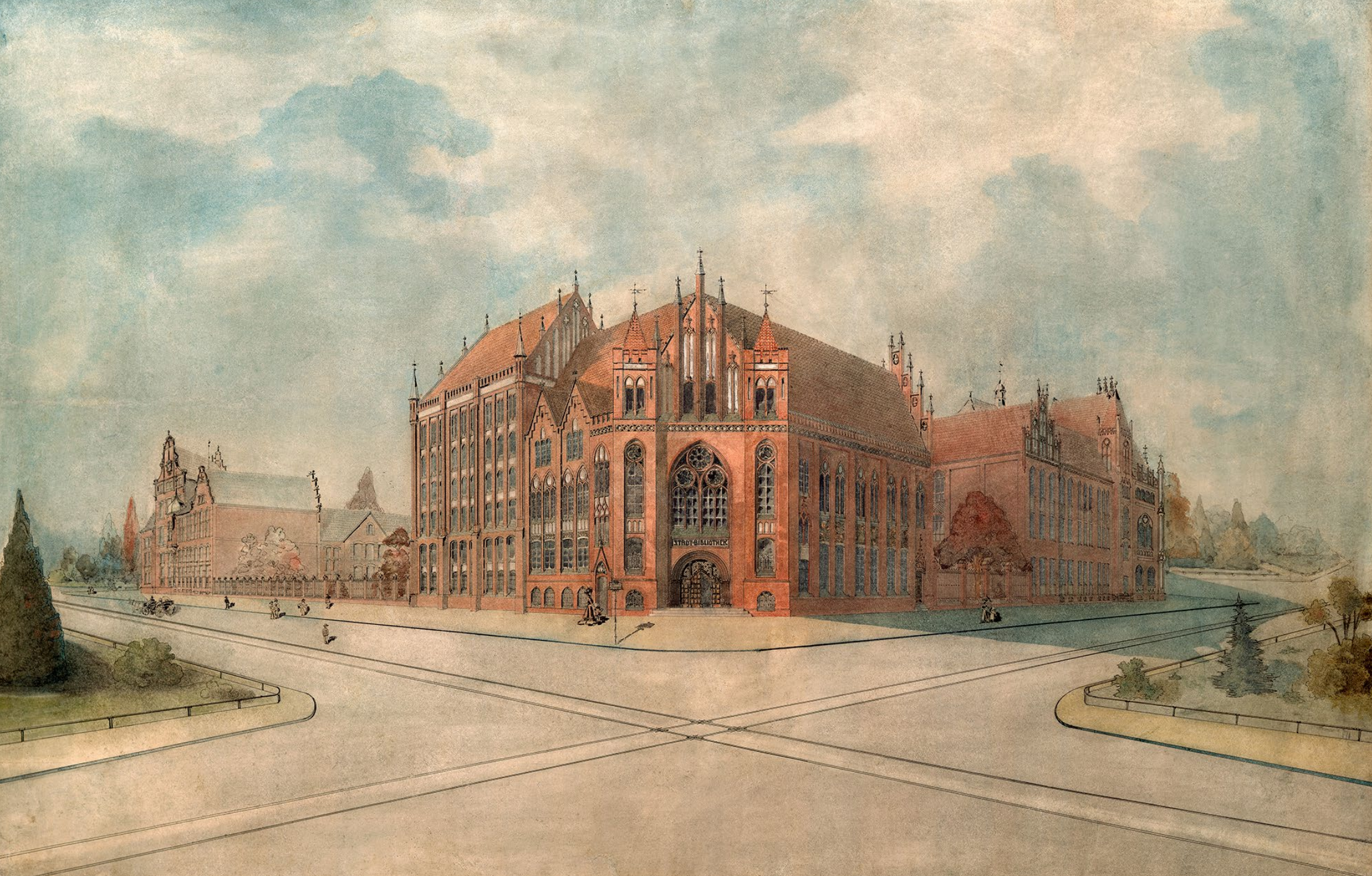
ISBN 978-83-973708-0-7

JAN DANILUK
JAGODA ZAŁĘSKA-KACZKO

Wokół planów terenowych (Geländepläne) międzywojennego Gdańska
On the Terrain Plans (Geländepläne) of Interwar Gdańsk

Opracowanie jest częścią publikacji | The study is part of the publication
„Plan terenowy miasta Gdańska w skali 1:1000. Śródmieście historyczne (1927)”
Terrain Plan of the City of Gdańsk on a Scale 1:1000. Historic City Centre (1927)”

GDAŃSK 2024

1. Wybudowana w latach 1902–1904 siedziba Biblioteki Miejskiej (Stadtbibliothek), obecnie Biblioteki Gdańskiej PAN, na przedwojennej akwareli Karla Kleefeld.
The seat of the Municipal Library (Stadtbibliothek), currently the Gdańsk Library PAN, built in 1902–1904, in a pre-war watercolor by Karl Kleefeld.

Wprowadzenie

Oddajemy do rąk czytelników – badaczy, kolekcjonerów i miłośników dawnego Gdańska – materiał unikatowy: reprinty części dotychczas szerzej nieznanego zbioru planów terenowych międzywojennego Gdańska, obejmujące obszar historycznego śródmieścia. Prezentowany zestaw 18 arkuszy pochodzi ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk, a pojedyncze egzemplarze znajdują się także w zbiorach Archiwum Państwowego w Gdańsku. Plany te zostały opracowane w bardzo szczegółowej skali 1:1000, dzięki czemu uwzględniają także mniejsze elementy zabudowy. Cecha ta odróżnia je od szerzej znanych historykom urbanistyki zbiorów planów w skali 1:2500 i 1:5000. Prezentowany w ramach niniejszego wydawnictwa zestaw planów w skali 1:1000 nie jest kompletny. W dostępnym nam zbiorze brakowało dwóch arkuszy, obejmujących tereny Olszynki i części Starego Miasta, ponadto stan zachowania jednego arkusza, który obejmuje część Przeróbki, był na tyle zły i wyraźnie odbiegający od pozostałych, że wyłączyliśmy go z niniejszej publikacji. Luki te zostały uzupełnione na bazie materiału kartograficznego w mniejszej skali i oznaczone odmienną formą opisu oraz kolorystyką. Zbiorowi towarzyszy także syntetyczny opis autorstwa dra Jana Daniluka i Jagody Załęskiej-Kaczko, który wprowadza w okoliczności powstania planów, a połączony jest z zestawieniem zasobów dostępnych w gdańskich zbiorach biblioteczno-archiwalnych.

Opracowanie tego materiału stanowić ma z założenia wstęp do dalszych publikacji historyczno-kartograficznych dotyczących Gdańska, a w szczególności obszaru Śródmieścia. Działanie to wpisuje się w misję Biura Architekta Miasta, obejmującą m.in. promowanie dziedzictwa i historii Gdańska, ze szczególnym uwzględnieniem jego architektury i urbanistyki. Dlatego też w najbliższych latach planujemy przedstawić zainteresowanym Czytelnikom inne dzieła gdańskiej sztuki kartograficznej, także te mniej znane i rzadko publikowane. Mamy nadzieję, że nasz cykl publikacji pozwoli na lepsze poznanie historii rozwoju przestrzennego miasta i przyczyni się do dalszej popularyzacji wyników badań nad dziejami jego przemian urbanistycznych.

Piotr Lorens

Architekt Miasta Gdańska

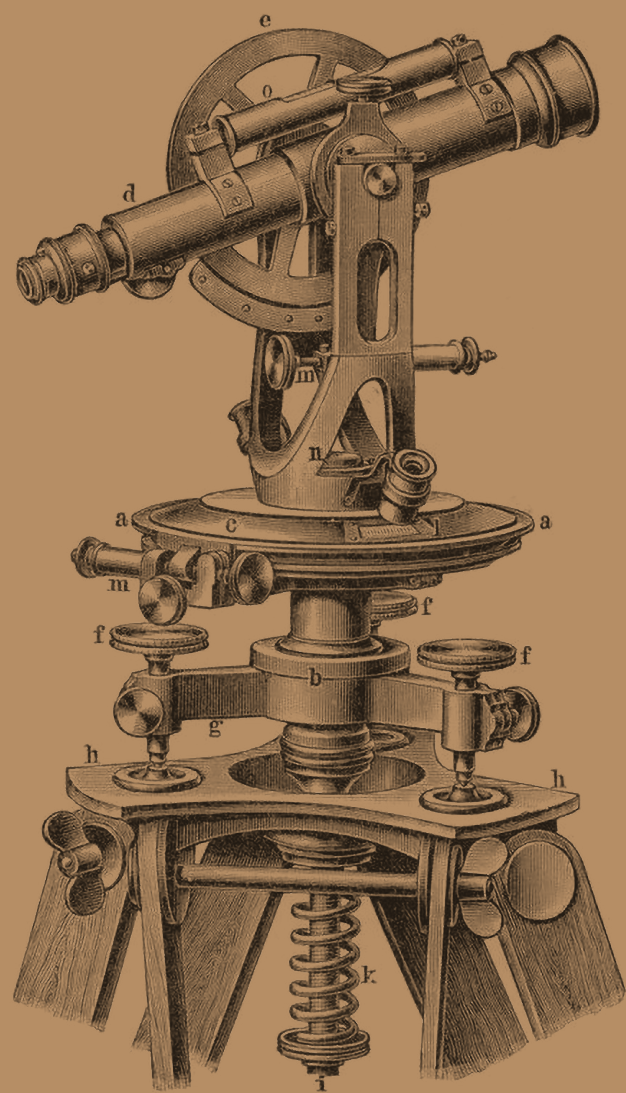
Introduction

We are happy to present to our readers – researchers, collectors, and enthusiasts of old Gdańsk – a unique material: reprints of parts of a previously less-known collection of topographical plans of interwar Gdańsk, covering the area of the historic city center. The presented set of 18 sheets comes from the collections of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences, with individual copies also held in the collections of the State Archives in Gdańsk. These plans were developed at a very detailed scale of 1:1000, thanks to which they also include smaller development elements. This feature distinguishes them from other collections of plans at scales of 1:2500 and 1:5000 that are much better known to historians. However, the presented set of plans on scale of 1:1000 is not complete – two sheets covering the areas of Olszynka (or Walddorf) and parts of the Old Town were missing from the collection. Also, the condition of another sheet, the only one covering a part of Przeróbka (or Troyl) was very poor and therefore significantly different from the others. Due to this, we decided to exclude it from this publication. These gaps were filled using cartographic material on another scale, marked with a different form of description and colour. The collection is accompanied by a synthetic description by Dr. Jan Daniluk and Jagoda Załęska-Kaczko, introducing the circumstances of the creation of the plans, along with a summary of the resources available in the Gdańsk libraries and archival collections.

Issuing of this material is intended as inauguration of the entire series of publications of cartographic materials concerning Gdańsk, particularly the ones associated with the city centre. This initiative is in line with the mission of the City Architect's Office, which includes, among other things, promoting the heritage and history of Gdańsk with particular emphasis on its architecture and urban planning. Therefore, in the coming years, we plan to present other cartographic resources associated with Gdańsk, including those that are lesser-known and rarely published, to interested readers. We hope that our series of publications will contribute to a better understanding of the city's spatial development history and further popularise the results of research on the history of its urban transformations.

Piotr Lorens

Gdańsk City Architect

2. Teodolit, podstawowe narzędzie geodety, na grafice z końca XIX w.
Theodolite, the basic tool of a surveyor, in a late 19th-century graphic.

Niemieckie określenie Geländeplan oznacza dosłownie ‘plan terenowy’, czyli dokument kartograficzny sporządzony po wykonaniu pomiarów geodezyjnych. W okresie istnienia II Wolnego Miasta Gdańska (1920–1939), a także po wybuchu II wojny światowej pracownicy miejscowego urzędu ds. pomiarów sporządzili liczne plany terenowe dla Gdańska i okolic, opatrzone nazwą Geländeplan i obecnie nazywane potocznie geländeplanami¹.

By zrozumieć, kto i w jakim celu stworzył gdańskie geländeplany, warto w syntetyczny sposób prześledzić historię rozwoju państwowej, a następnie miejskiej geodezji w Królestwie Prus, w granicach którego Gdańsk znalazł się w 1793 roku i pozostawał aż do 1918 roku (z niewielką przerwą w latach 1807–1814).

Zarys historii pruskich i niemieckich urzędów ds. geodezji i kartografii

Dwoma największymi katalizatorami rozwoju, standaryzacji i centralizacji geodezji były potrzeby wyrażane przez kręgi wojskowe oraz administrację finansową, czyli pruski fiskus. W przypadku pierwszej grupy konieczność dostępu do aktualnych i szczegółowych planów oraz map topograficznych wynikała w sposób oczywisty z potrzeby obrony kraju na wypadek działań wojennych. Ważną rolę w rozwoju kartografii i geodezji odgrywał również wymóg ciągłej rozbudowy i modernizacji fortyfikacji. Drugim czynnikiem, który wpływał na rozwój obu dziedzin, była konieczność pozyskiwania prawidłowych wyliczeń do podatków katastralnych.

Po klęsce w starciu z armią Napoleona w 1806 roku i po pokoju tylicyckim w rządzonym przez Hohenzollernów Królestwie Prus wprowadzono szereg reform, mających na celu usprawnienie funkcjonowania państwa. Zmiany te w późniejszych latach stały się impulsem do wprowadzenia nowoczesnej zorganizowanej administracji katastralnej i podatku katastralnego. Na zachodnich terenach Królestwa Pruskiego proces ten przebiegał szybciej, bowiem już w 1839 roku wprowadzono tam nowoczesny podatek gruntowy. We wschodniej części monarchii Hohenzollernów, obejmującej między innymi prowincję Prusy, do której

The German term ‘Geländeplan’ literally means ‘terrain plan’, referring to a cartographic document developed on the basis of field measurements. During the period of the Free City of Danzig (1920–1939) and after the outbreak of World War II, employees of the local surveying office created numerous topographical plans for the city and its surroundings, labeled ‘Geländeplan’ and colloquially referred to as geländeplans¹.

In order to understand who created the Gdańsk geländeplans and for what purpose, we need to briefly trace the history of the development of state and later municipal geodesy in the Kingdom of Prussia, part of which Gdańsk became in 1793 and remained until 1918 (with a brief interruption between 1807–1814).

Outline of the history of Prussian and German geodesy and cartography offices

Two major catalysts in the development, standardisation, and centralisation of geodesy, were the needs expressed by military circles and financial administration, i.e., the Prussian fiscal system. For the military, the demand for access to current and detailed topographic plans and maps arose from the need for national defense in the event of warfare. The continuous expansion and modernisation of fortifications also played an important role in the development of cartography and geodesy. The second factor influencing both fields was the need to obtain a basis for accurate calculation for cadastral taxes.

After the defeat in the clash with Napoleon’s army in 1806 and the Treaty of Tilsit that followed, the Kingdom of Prussia, ruled by the house of Hohenzollern, implemented a series of reforms to improve the functioning of the state. These changes later became an impetus for introducing a modern cadastral administration and the cadastral tax. In the western territories of the Kingdom of Prussia, this process proceeded more quickly, because a modern land tax was introduced there already in 1839. In the eastern part of the Hohenzollern monarchy, which included the province of Prussia, to which Gdańsk belonged at the time, the tax

¹ Ze względu na popularność określenia „geländeplan” wśród badaczy w dalszej części opracowania posłużono się tą nazwą (pisaną małą literą) pomimo jej językowej ułomności.

¹ Due to the popularity of the term “geländeplan” among researchers, this term (written in lowercase) is used in the following study, despite its linguistic shortcomings.

należał wówczas Gdańsk, podatek ten uchwalono dopiero w 1861 roku. Urzędy katastralne podjęły działalność dopiero cztery lata później, dając administracji lokalnej czas na niezbędne przygotowania, czyli na utworzenie odpowiednich komórek, zatrudnienie geodetów, a przede wszystkim na wykonanie koniecznych pomiarów².

Spoglądając z szerszej perspektywy, należy zauważyć, że przez cały XIX wiek pruski aparat urzędniczy do spraw geodezji i kartografii mimo podejmowanych starań był bardzo rozproszony. Kartografia krajowa leżała w gestii Ministerstwa Wojny (Kriegsministerium), administracja katastralna należała do zadań Ministerstwa Finansów (Finanzministerium), geodezja gminna podlegała Ministerstwu Rolnictwa, Domen i Lasów (Ministerium für Landwirtschaft, Domänen und Forsten), a wykonywanie pomiarów tras komunikacyjnych leżało w gestii Ministerstwa Robót Publicznych (Ministerium für öffentliche Arbeiten). Ponadto funkcjonował Państwowy Instytut Geodezji (Königlich Preußisches Geodätisches Institut), który podlegał Ministerstwu Kultury (Kultusministerium).

Aby przezwyciężyć problemy kompetencyjne wynikające z zaistniałej sytuacji, w 1870 roku utworzono Centralną Dyрекcję Pomiarów w Państwie Pruskim (Centralkontor der Vermessungen im Preußischen Staate), której zadaniem była koordynacja współpracy pomiędzy istniejącymi już urzędami. Dla pełniejszego obrazu warto również dodać, że nieco wcześniej, bo w 1865 roku wydzielono z wojskowego Sztabu Generalnego Wydział Trygonometryczny (Trigonometrische Abteilung des Generalstabes), który przekształcono w nową, podległą wojsku jednostkę centralną – Biuro Triangulacji Kraju (Bureau der Landestriangulation). Jego zadaniem był dalszy rozwój zapoczątkowanych prac nad stworzeniem ogólnokrajowej sieci triangulacyjnej, służącej do wykonywania szczegółowych pomiarów geodezyjnych. Ponadto w 1875 roku powołano do życia Pruski Urząd Kartograficzny (Preußische Landesaufnahme), będący wojskowym urzędem odpowiedzialnym za dokonywanie pomiarów geodezyjnych i publikację wielkoformatowych map. Jego następcą po I wojnie światowej został utworzony w 1921 roku Urząd Rzeszy ds. Kartografii (Reichsamt für Landesaufnahme), pełniący od 1934 roku rolę centralnego urzędu ds. pomiarów dla obszaru całej

was not passed until 1861. The cadastral offices began operating only four years later, giving local administrations time to make the necessary preparations, such as establishing the proper departments, hiring surveyors, and – above all – conducting necessary field measurements².

From a broader perspective it is important to note that throughout the 19th century, despite the efforts made, the Prussian bureaucratic apparatus for geodesy and cartography was highly fragmented. National cartography was managed by the Ministry of War (Kriegsministerium), the cadastral administration was the responsibility of the Ministry of Finance (Finanzministerium), municipal geodesy was subordinate to the Ministry of Agriculture, Domains, and Forests (Ministerium für Landwirtschaft, Domänen und Forsten), and the measurement of transportation routes fell under the Ministry of Public Works (Ministerium für öffentliche Arbeiten). Additionally, there was the Royal Prussian Geodetic Institute (Königlich Preußisches Geodätisches Institut), which reported to the Ministry of Culture (Kultusministerium).

To overcome the competency issues arising from this situation, in 1870, the Central Directorate of Surveys in the Prussian State (Centralkontor der Vermessungen im Preußischen Staate) was created, with the task of coordinating cooperation among the existing offices. For a broader picture, it is also worth adding that earlier, in 1865, the Trigonometric Department of the General Staff (Trigonometrische Abteilung des Generalstabes) was separated from the general staff and transformed into a new central military unit – the Bureau of National Triangulation (Bureau der Landestriangulation). Its task was to further develop the nationwide triangulation network for conducting detailed geodetic measurements. Moreover, in 1875, the Prussian Cartographic Office (Preußische Landesaufnahme) was established, a military office responsible for conducting geodetic surveys and publishing large-scale maps. After World War I, it was succeeded by the Reich Office for Cartography (Reichsamt für Landesaufnahme), established in 1921, which, from 1934, served as the central surveying office for

2 R. Piotrkiewicz, *Charakterystyka dokumentacji pruskiego katastru gruntowego i budynków w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 2017, nr 4, vol. 298, s. 569–570.

2 R. Piotrkiewicz, *Charakterystyka dokumentacji pruskiego katastru gruntowego i budynków w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 2017, no. 4, Vol. 298, pp. 569–570.

Rzeszy Niemieckiej³. Warto również zauważyć, że dopiero w latach 30. XX wieku podjęto próbę unifikacji systemu katastralnego dla obszaru całych Niemiec⁴.

Plan Buhsego

Na skutek wejścia w życie ustawy z dnia 21 maja 1861 roku w Gdańsku powstało biuro katastralne, którego zadaniem była ewidencja gruntów i budynków do celów podatkowych w oparciu o pomiary geodezyjne wykonywane przez mier niczych (niem. Feldmesser) i plany kreślarzy. Zadanie sporządzenia szczegóło wych pomiarów, niezbędnych do wykonania detalicznego planu miasta w celach katastralno-fiskalnych, powierzono mierniczemu królewskiemu Danielowi Buhsemu. Dwa lata (1862–1863) trwały prace pomiarowe, następnie zaś w la tach 1866–1869 sporządzono wielkoformatowy plan Gdańska w skali 1:1000, który przeniesiono metodą fotograficzną na kamienie litograficzne i odbito na 18 arkuszach papieru. Jesienią 1870 roku plan trafił do drukarni, a na początku 1871 roku do sprzedaży⁵.

Plan Buhsego zaskakuje stopniem szczegółowości i precyzją wykonania. Choć już w chwili zakończenia prac plan był częściowo nieaktualny i stopnio wo wymagał coraz liczniejszych korekt, nie zmienia to faktu, że był i nadal jest fundamentalnym, bezcennym źródłem wiedzy o dawnym Gdańsku, szeroko wy korzystywanym zwłaszcza przez badaczy historii architektury i urbanistyki, ge nealogów i archeologów. Dla pełniejszego obrazu warto dodać, że o ile sam plan w postaci pierwowzoru i wydruku, zachowanych szczęśliwie w zbiorach Bibliote ki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk, był już znany badaczom od dawna, o tyle kamienne tablice litograficzne użyte do wykonania odbitek zostały przypadkowo odkryte dopiero w 2006 roku (a obecnie są eksponowane w holu historycznego gmachu wspomnianej biblioteki)⁶.

3 Szczegółowo o rozwoju geodezji w Królestwie Pruskim w XIX w., a następnie już w Rzeszy Niemieckiej zob. W. Torge, *Geschichte der Geodäsie in Deutschland*, Berlin–New York 2009, s. 147 i n. Zob. też: *Das Reichsamt für Landesaufnahme und seine Kartenwerke*, Berlin 1931, s. 10–13.

4 R. Piotrkiewicz, dz. cyt., s. 573.

5 I.W. Dunajski, *Fotografia w Gdańsku / Photography in Danzig 1868–1877*, Gdańsk 2021, s. 78, 82.

6 Zob. T.T. Głuszko, *Kamienne tablice z planem Buhsego*, „30 Dni” 2007, nr 4 (27), s. 14 i n.

the entire German Reich³. It is also worth noting that it was not until the 1930s that an attempt was made to unify the cadastral system for the entire territory of Germany⁴.

Buhse's Plan

Under the Act of May 21, 1861, a cadastral office was established in Gdańsk, which task was to register land and buildings for tax purposes based on geodetic measurements conducted by surveyors (Feldmesser) and draftsmen's plans. The task of preparing detailed field measurements necessary to create a detailed city plan for cadastral and fiscal purposes was entrusted to the royal surveyor Daniel Buhse. The measurement work took two years (1862–1863), followed by the drawing of a large-format plan of Gdańsk on a scale of 1:1000 between 1866 and 1869, thereafter transferred using a photographic method onto lithographic plates and printed on 18 sheets of paper. In the autumn of 1870, the plan was sent to the printing house, and at the beginning of 1871, it was available for sale⁵.

Buhse's plan stands out for its level of detail and accuracy of execution. Although by the time the work was completed the plan was already partially out dated and gradually required numerous corrections, it remains a fundamental, invaluable source of knowledge about Gdańsk of the time and is widely used, especially by researchers of architectural and urban history, genealogists, and archaeologists. It is worth adding that while the original and printed versions of the plan, fortunately preserved in the collections of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences, had long been known to researchers, the lithographic stones used to create the prints were discovered by chance only as late as in 2006 (and are now on display in the vestibule of the historic building of the Library)⁶.

3 For a detailed account of the development of surveying in the Kingdom of Prussia in the 19th century, and later in the German Empire – W. Torge, *Geschichte der Geodäsie in Deutschland*, Berlin–New York 2009, p. 147 et seq. See also: *Das Reichsamt für Landesaufnahme und seine Kartenwerke*, Berlin 1931, pp. 10–13.

4 R. Piotrkiewicz, *op. cit.*, p. 573.

5 I.W. Dunajski, *Fotografia w Gdańsku / Photography in Danzig 1868–1877*, Gdańsk 2021, pp. 78, 82.

6 See T.T. Głuszko, *Kamienne tablice z planem Buhsego*, „30 Dni” 2007, no. 4 (27), pp. 14 et seq.

3. Fragment Planu Buhsego (1866-1869), w wersji scalonej z 18 arkuszy.
Fragment of the Buhse Plan (1866-1869), consolidated from 18 sheets.

Wraz z rozwojem samorządności władz komunalnych w 1903 roku wydzielono ze struktur gdańskiego magistratu osobny Urząd ds. Pomiarów (Vermessungsamt)⁷. Na jego czele stanął Maximilian Block, który wcześniej piastował stanowisko miejskiego geometry. Siedziba urzędu mieściła się przy Jopengasse (ul. Piwnej)⁸, czyli w bezpośrednim sąsiedztwie najważniejszego punktu odniesienia dla mierniczych, jakim była wieża kościoła Mariackiego⁹. Poza dyrektorem Blokiem w urzędzie zatrudniano mierniczego i pracowników biurowych.

Maximilian Block i jego dzieło

Szczególne miejsce w historii gdańskiej geodezji zajmuje Maximilian Block. Jego imię – zapisywane najczęściej w skróconej wersji Max – oraz nazwisko znane są przede wszystkim badaczom korzystającym z kilkudziesięciu sygnowanych przez niego planów miasta z przełomu XIX i XX wieku¹⁰. Popularnością cieszą się zwłaszcza plany wydane w roku 1908 i 1921 (opatrzone podpisem „Direktor Block”)¹¹. Można ubolewać, że w gdańskich zbiorach nie zachował się wykonany pod jego nadzorem plan miasta z początku I wojny światowej (1915–1916)¹².

Max Block urodził się w Gdańsku w 1853 roku i zmarł w swoim rodzinnym mieście w 1931 roku. Po ukończeniu studiów technicznych przez cztery lata pracował jako niższej rangi urzędnik w Szlezwiku, a następnie po zdaniu w 1878 roku egzaminu na mierniczego odbył roczną służbę wojskową w 1. Wschodniopruskim Batalionie Pionierów (Ostpreußisches Pionier-Bataillon Nr. 1). W 1880 roku objął funkcję miejskiego geometry (Stadtgeometer) w rodzinnym Gdańsku, a w 1903 roku został dyrektorem nowo utworzonego miejskiego Urzędu ds.

With the development of municipal self-government, in 1903, a separate Surveying Office (Vermessungsamt)⁷ was created within the structures of the city hall of Gdańsk city government. It was headed by Maximilian Block, who had previously held the position of city surveyor. The office was located on Jopengasse (now Piwna Street)⁸, in immediate proximity to the city's most prominent topographical reference point, which was the tower of St. Mary's Church⁹. In addition to Director Block, the office employed a surveyor and clerical staff.

Maximilian Block and his work

Maximilian Block holds a significant place in the history of Gdańsk's geodesy. His name (usually written in the shortened form of Max) and surname are primarily known to researchers thanks to the several dozen city plans signed by him dating from the turn of the 19th and 20th centuries¹⁰. The plans released in 1908 and 1921 (signed „Direktor Block”)¹¹ are especially widely known. It is regrettable that the city plan created under his supervision in the first years of World War I (1915–1916)¹² has not been preserved in the Gdańsk collections.

Max Block was born in Gdańsk in 1853 and died in his hometown in 1931. After completing his technical studies, he worked for four years as a lower-ranking official in Schleswig, and then, after passing the land surveyor exam in 1878, he served a year of military service in the 1st East Prussian Pioneer Battalion (Ostpreußisches Pionier-Bataillon Nr. 1). In 1880, he took on the position of city surveyor (Stadtgeometer) in his hometown of Gdańsk, and in 1903, he became director of the newly established City Surveying Office (Vermessungsamt).

7 Początkowa nazwa urzędu to Biuro Pomiarów (Vermessungsbureau).

8 Pierwotnie placówkę urządzono pod numerem Jopengasse 37, później przy Jopengasse 38.

9 *Die Nivellements-Ergebnisse der trigonometrischen Abtheilung der Königl. Preussischen Landes-Aufnahme, H. II, Provinz Westpreussen*, Berlin 1896, s. 17.

10 Zob. *Katalog der Danziger Stadtbibliothek, gefertigt und herausgegeben im Auftrage der städtischen Behörden*, Bd. VI, Danzig im Bilde, Danzig 1913, zwłaszcza s. 4–7, 13–14, 21, 27, 30–34, 36–37.

11 *Plan der Stadt Danzig. Angefertigt im Jahre 1908*. Städtisches Vermessungsamt, Direktor Block, Verlag A.W. Kafemann G.m.b.H. Danzig; *Plan der Stadt Danzig. Angefertigt im Jahre 1921*. Städtisches Vermessungsamt, Direktor Block, Verlag A.W. Kafemann G.m.b.H. Danzig (oba wielkoformatowe plany dostępne w zbiorach kartograficznych Biblioteki Gdańskiej PAN).

12 *Neueste Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig*, Bd. 15–17, 1922, s. 14.

7 The initial name of the office was the Bureau of Measurements (Vermessungsbureau).

8 Initially, the office was located at Jopengasse 37, later at Jopengasse 38.

9 *Die Nivellements-Ergebnisse der trigonometrischen Abtheilung der Königl. Preussischen Landes-Aufnahme, H. II, Provinz Westpreussen*, Berlin 1896, p. 17.

10 See *Katalog der Danziger Stadtbibliothek, gefertigt und herausgegeben im Auftrage der städtischen Behörden*, Vol. VI, *Danzig im Bilde*, Danzig 1913, especially pp. 4–7, 13–14, 21, 27, 30–34, 36–37.

11 *Plan der Stadt Danzig. Angefertigt im Jahre 1908*. Städtisches Vermessungsamt, Direktor Block, Verlag A.W. Kafemann G.m.b.H. Danzig; *Plan der Stadt Danzig. Angefertigt im Jahre 1921*. Städtisches Vermessungsamt, Direktor Block, Verlag A.W. Kafemann G.m.b.H. Danzig (both large-scale maps available in the cartographic collection of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences).

12 *Neueste Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig*, Vol. 15–17, 1922, p. 14.

Pomiarów (Vermessungsamt). Max Block zajmował to stanowisko aż do przejścia na emeryturę w 1926 roku (z przerwą w czasie I wojny światowej, gdy jako ochotnik odbywał służbę wojskową)¹³.

Dyrektor Block aktywnie uczestniczył w największych przedsięwzięciach urbanistycznych wpływających na przekształcenia Gdańska pod koniec XIX i na początku XX wieku, w tym w stopniowej defortyfikacji historycznego śródmieścia¹⁴, w pracach przy budowie Kanału Kaszubskiego (wówczas zwanego Portem Cesarskim, Kaiserhafen)¹⁵ oraz w pracach związanych z przyłączaniem do miasta okolicznych majątków i wsi. Nadzorował przygotowanie zaktualizowanych planów miasta i poszczególnych dzielnic, a także planów zagospodarowania przestrzeni (dosł. 'planów zabudowy', niem. Bebauungspläne).

W tym miejscu warto przypomnieć, że to właśnie na przełomie XIX i XX wieku miał miejsce bezprecedensowy w historii Gdańska rozwój terytorialny miasta. W latach 1890–1914 dokonano dziesięciu przyłączeń (w tym sześciokrotnie w okresie, gdy urzędem ds. pomiarów kierował Max Block). Na marginesie warto odnotować, że w ciągu 76 lat (pomiędzy 1814 a 1890 rokiem), w rezultacie siedmiu przyłączeń powierzchnia Gdańska wzrosła o łącznie 1482 hektary, w ciągu kolejnej dekady (pomiędzy 1890 a 1900 rokiem) wskutek dwóch przyłączeń wzrosła o kolejne 30 hektarów, a w latach 1900–1910 siedem następnych

Max Block held this position until his retirement in 1926 (with an interruption during World War I, when he volunteered for military service)¹³.

Max Block actively participated in the major urban planning projects that shaped Gdańsk at the end of the 19th and in early 20th centuries, including the gradual defortification of the historic city centre¹⁴, the construction of the Kashubian Canal (then known as the Imperial Harbour, Kaiserhafen)¹⁵, and the incorporation of suburban estates and villages into the city. He oversaw the preparation of updated city and district terrain plans as well as development plans (i.e., building plans, Bebauungspläne).

It is worth recalling that the period at the turn of the 19th and 20th centuries marked an unprecedented territorial expansion of Gdańsk. Between 1890 and 1914, ten cases of incorporation of land to the municipality took place (six of them during the time Block headed the surveying office). It should be noted that over 76 years (between 1814 and 1890), Gdańsk expanded by a total of 1482 hectares through seven such incorporations, in the following decade (1890–1900), two incorporations added just 30 hectares, and between 1900–1910, seven more incorporations brought an additional 1687 hectares to the city. The most significant territorial growth under Block's tenure occurred on April 1, 1914, when the districts of Zaspą (Saspe), Brzeźno (Brösen),

13 Podstawą najważniejszych informacji o Blocku są noty prasowe opublikowane w związku z jubileuszem pięćdziesięciolecia jego pracy zawodowej oraz po jego śmierci: *Fünfzig Jahre im städtischen Dienst*, „Danziger Neueste Nachrichten”, nr 126 z 31.05.1930; *Regierungs- und Vermessungsrat Block †*, „Danziger Neueste Nachrichten”, nr 89 z 17.04.1931.

14 Zob. M. Omilanowska, *Defortyfikacja Gdańska na tle przekształceń miast niemieckich w XIX w.*, „Biuletyn Historii Sztuki. Kwartalnik wydawany przez Instytut Historii Sztuki oraz Stowarzyszenie Historyków Sztuki” 2010, nr 3, R. LXXII, s. 310 i n.; K. Rozmarynowska, *Ogrody odchodzące...? Z dziejów gdańskiej zieleni publicznej 1708–1945*, Gdańsk 2011, s. 254–255; J. Daniluk, *Obiekty wojskowe na Starym Przedmieściu (1815–1945)*, [w:] *Historie gdańskich dzielnic. Tom 2: Stare Przedmieście*, pod red. J. Dargacza i K. Kurkowskiej, Gdańsk 2019, s. 275; M. Gliński, J. Kukliński, *Kronika Gdańska tom 1: 997–1945*, Gdańsk 2019, s. 344; Ł. Bugalski, *Planty, promenady, ringi. Śródmiejskie założenia pierścieniowe Gdańska, Poznań, Wrocławia i Krakowa*, Gdańsk 2020, s. 163 i n.

15 Kanał portowy długości około 2 km, oddzielający wyspę Ostrów od Przeróbki. Powstał w latach 1901–1904 w wyniku pogłębienia i poszerzenia Łąchy Szkutniczej, która była niegłówną odnogą (Martwej) Wisły. Uroczyste otwarcie nowego kanału miało miejsce 27 maja 1904 r. przy udziale cesarza Niemiec Wilhelma II Hohenzollerna, zob. M. Podgórski, *Dzieje ośrodka portowego w Gdańsku przy dawnym ujściu Wisły (do 1945 roku)*, Gdańsk 1998, s. 161–163; M. Gliński, J. Kukliński, dz. cyt., s. 362.

13 The main sources of information about M. Block are press notes published in connection with the fiftieth anniversary of his professional work and after his death: *Fünfzig Jahre im städtischen Dienst*, „Danziger Neueste Nachrichten”, no. 126, 31 May 1930; *Regierungs- und Vermessungsrat Block †*, „Danziger Neueste Nachrichten”, no. 89, 17 April 1931.

14 See M. Omilanowska, *Defortyfikacja Gdańska na tle przekształceń miast niemieckich w XIX w.*, „Biuletyn Historii Sztuki. Kwartalnik wydawany przez Instytut Historii Sztuki oraz Stowarzyszenie Historyków Sztuki” 2010, no. 3, Vol. LXXII, pp. 310 et seq.; K. Rozmarynowska, *Ogrody odchodzące...? Z dziejów gdańskiej zieleni publicznej 1708–1945*, Gdańsk 2011, pp. 254–255; J. Daniluk, *Obiekty wojskowe na Starym Przedmieściu (1815–1945)*, [in:] *Historie gdańskich dzielnic. Tom 2: Stare Przedmieście*, ed. J. Dargacz and K. Kurkowska, Gdańsk 2019, p. 275; M. Gliński, J. Kukliński, *Kronika Gdańska tom 1: 997–1945*, Gdańsk 2019, p. 344; Ł. Bugalski, *Planty, promenady, ringi. Śródmiejskie założenia pierścieniowe Gdańska, Poznań, Wrocławia i Krakowa*, Gdańsk 2020, pp. 163 et seq.

15 The port canal, approximately 2 km long, separating the island of Ostrów from Przeróbka, was created between 1901 and 1904 by deepening and widening the non-navigable branch (Dead) of the Vistula. The official opening of the new canal took place on May 27, 1904, with the participation of the German Emperor Wilhelm II Hohenzollern – see M. Podgórski, *Dzieje ośrodka portowego w Gdańsku przy dawnym ujściu Wisły (do 1945 roku)*, Gdańsk 1998, pp. 161–163; M. Gliński, J. Kukliński, *op. cit.*, p. 362.

4. Fragment planu miasta Gdańska z 1908 r., wykonany pod kierunkiem Maximiliana Blocka.
 Fragment of the city plan of Gdańsk from 1908, made under the supervision of Maximilian Block.

przyłączeń przyniosło miastu dodatkowe 1687 hektarów. Największy wzrost powierzchni miasta za czasów Blocka nastąpił 1 kwietnia 1914 roku, gdy włączono do Gdańska tereny gmin Zasp (Saspe), Brzeźno (Brösen), Młyniska (Schellmühl), Wisłoujście (Weichselmünde), Stogi (Heubude), Krakowiec (Krakau), Górki Zachodnie (Westlich Neufähr) i majątku Sączki (Gut Rieselfeld) – razem aż 2761 hektarów. W przededniu I wojny światowej powierzchnia Gdańska wynosiła ponad 6428 hektarów¹⁶.

Dyrektor Block uważnie przyglądał się również problemowi niedoboru mieszkań dla uboższych mieszkańców Gdańska. Jako orędownik idei spółdzielczości razem z grupą urzędników, urbanistów i filantropów doprowadził do powstania nowoczesnego osiedla Kolonia Rzeszy (Reichskolonie), przeznaczonego dla pracowników Stoczni Cesarskiej. Zasiadał także we władzach Spółdzielni Mieszkaniowej Nowe Szkoty (Wohnungsgenossenschaft Neuschottland), która administrowała osiedlem¹⁷. W dowód uznania zasług po jego śmierci w 1931 roku przemianowano tamtejszą Neptunweg (dziś ul. Sochaczewska) na Maximilian-Block-Weg¹⁸.

Block przepracował w Gdańsku czterdzieści sześć lat. Był podwładnym sześciu gdańskich nadburmistrzów: Leopolda von Wintera (1863–1890), Karla Adolfa Baumbacha (1891–1896), Clemensa Gottlieba Delbrücka (1896–1902) oraz trzech kolejnych Heinrichów: Ehlersa (1903–1910), Scholza (1910–1918) i Sahma (1919–1920, do 1930 roku pełniącego funkcję prezydenta Senatu Wolnego Miasta Gdańska). Block był nie tylko świadkiem, ale i współuczestnikiem znaczących zmian, które zaszły w Gdańsku na przestrzeni trzech epok: Bismarcka, wilhelmińskiej i międzywojennej. W istocie trudno rozpatrywać historię gdańskiej geodezji, czy szerzej samego miasta, szczególnie w kontekście jego przeobrażeń urbanistycznych i rozwoju terytorialnego, bez uwzględnienia postaci Maxa Blocka, a zaprezentowany powyżej zarys jego biografii warto potraktować jako wstęp do dalszych badań nad tą zasłużoną postacią.

Młyniska (Schellmühl), Wisłoujście (Weichselmünde), Stogi (Heubude), Krakowiec (Krakau), Górki Zachodnie (Westlich Neufähr), and the estate of Sączki (Gut Rieselfeld) were added to Gdańsk, totaling 2761 hectares. Just before World War I, Gdańsk's area exceeded 6428 hectares¹⁶.

Director Block also carefully considered the issue of housing shortages for the less well-off residents of Gdańsk. As an advocate for the idea of housing cooperatives, he, along with a group of city and state officials, urban planners, and philanthropists, contributed to the creation of a modern residential settlement called the Reichs Colony (Reichskolonie), intended to provide housing for workers of the Imperial Shipyard. He also served as a board member of the New Scotland Housing Cooperative (Wohnungsgenossenschaft Neuschottland), which was responsible for managing the estate¹⁷. In recognition of his contributions, after his death in 1931, the Neptunweg (now Sochaczewska Street) in the said New Scotland neighbourhood was renamed Maximilian-Block-Weg¹⁸.

Block worked in Gdańsk for forty-six years. He served under six mayors: Leopold von Winter (1863–1890), Karl Adolf Baumbach (1891–1896), Clemens Gottlieb Delbrück (1896–1902), and the three subsequent bearers of the first name Heinrich: Ehlers (1903–1910), Scholz (1910–1918), and Sahm (1919–1920, who also served as president of the Senate of the Free City of Gdańsk until 1930). Block was not only a witness, but also a participant in the significant changes that took place in the cityscape of Gdańsk during three epochs: Bismarckian, Wilhelmine, and interwar. Indeed, it is difficult to discuss the history of Gdańsk's surveying or more broadly the city itself, especially regarding its urban transformations and territorial expansion, without considering the figure of Max Block. The outline of his biography presented above should be viewed as an introduction to further research on this historically important figure.

16 Dane odnośnie do poszczególnych przyłączeń i powierzchni Gdańska pomiędzy 1814 a 1914 rokiem za: *Neues Adreßbuch für Danzig und sämtliche städtische Vororte 1915*, Danzig 1915, Teil VI, s. 3–4.

17 Szerzej o osiedlu zob. J. Załęska-Kaczko, *Walka z kryzysem mieszkaniowym w Gdańsku około 1900 r. Urbanizacja Nowych Szkotów w Gdańsku w świetle idei Miasta-Ogrodu*, „Porta Aurea”, *Rocznik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego*, t. 11, 2012, s. 163–202.

18 J. Daniluk, J. Wasielewski, *Dolny Wrzeszcz i Zasp*, Gdańsk 2013, s. 25–26, 193.

16 Data regarding the various annexations and the area of Gdańsk between 1814 and 1914, from: *Neues Adreßbuch für Danzig und sämtliche städtische Vororte 1915*, Danzig 1915, Part VI, pp. 3–4.

17 More about the estate: J. Załęska-Kaczko, *Walka z kryzysem mieszkaniowym w Gdańsku około 1900 r. Urbanizacja Nowych Szkotów w Gdańsku w świetle idei Miasta-Ogrodu*, „Porta Aurea”, *Rocznik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego*, Vol. 11, 2012, pp. 163–202.

18 J. Daniluk, J. Wasielewski, *Dolny Wrzeszcz i Zasp*, Gdańsk 2013, pp. 25–26, 193.

Działalność urzędów ds. geodezji i kartografii w Wolnym Mieście Gdańsku

Dokonane 10 stycznia 1920 roku wyłączenie Gdańska i okolicznych obszarów z terytorium Rzeszy Niemieckiej, a następnie formalne proklamowanie Wolnego Miasta Gdańska w dniu 15 listopada 1920 roku wymusiło zasadnicze zmiany ustroju, organizacji i zakresu działania miejscowej administracji. Pomimo zerwania instytucjonalnej więzi z urzędami w Rzeszy, utraty ich nadzoru i finansowania, nie tylko kontynuowano prace według dotychczasowych wzorców, lecz również starano się podążać za reformami ustrojowymi realizowanymi w Niemczech, adaptując je do miejscowych warunków. W 1925 roku opublikowano w Niemczech wzorcowy arkusz tzw. mapy zasadniczej (niem. Deutsche Grundkarte, w skrócie DGK) w skali 1:5000, który zawierał oprócz odwzorowania topograficznego również granice nieruchomości, a także wydano wytyczne niemieckiego Urzędu ds. Kartografii dotyczące sporządzania takich map. Można uznać, że koncepcja powszechnego mapowania Niemiec w tej skali miała wpływ na dalszy rozwój prac kartograficznych w Wolnym Mieście Gdańsku. Najstarszy zachowany plan Gdańska o tej skali pochodzi dopiero z 1926 roku (zob. dalej).

W 1921 roku powołano do życia urząd katastralny Wolnego Miasta Gdańska (Staatliche Katasterverwaltung der Freien Stadt Danzig), na czele którego stanął Max Block jako doświadczony specjalista. Zadaniem tej instytucji było przejęcie funkcji, które w okresie wcześniejszej przynależności Gdańska do Rzeszy Niemieckiej sprawowało pruskie Ministerstwo Finansów. Rolą nowego urzędu było m.in. prowadzenie i aktualizacja wykazów katastralnych, weryfikacja informacji zawartych w księgach gruntowych oraz ustalanie wymiaru podatku od nieruchomości. W okresie Wolnego Miasta Gdańska powołano cztery oddzielne urzędy katastralne (Katasterämter), właściwe terytorialnie dla poszczególnych obszarów: Gdańsk I (Danzig I) – dla miasta Gdańska, Gdańsk II (Danzig II) – dla powiatu Gdańskie Wyżyny (z wyłączeniem Oliwy) i powiatu Gdańskie Niziny (na zachód od Wisły), Nowy Dwór Gdański (Tiegenhof) – dla powiatu Wielkie Żuławy i części powiatu Gdańskie Niziny (na wschód od Wisły) oraz Sopot (Zoppot) – dla powiatu miejskiego Sopotu oraz Oliwy (jako części powiatu ziemskiego Gdańskie Wyżyny)¹⁹. W 1926 roku w związku z włączeniem Oliwy do miasta

¹⁹ *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, s. 27.

Surveying and cartography offices in the Free City of Gdańsk

The exclusion of Gdańsk and the surrounding areas from the territorial sovereignty of the German Empire on January 10, 1920, and the subsequent formal proclamation of the Free City of Gdańsk on November 15, 1920, necessitated significant changes in the political order, organisation, and scope of the local administration. Despite severing institutional ties with the German Empire's offices and losing their oversight and funding, the work continued according to existing models, while also attempting to follow the administrative reforms in Germany and adapt them to local conditions. In 1925, a model sheet of the so-called basic map (Deutsche Grundkarte, DGK) in the scale of 1:5000 was published in Germany, which, in addition to topographical representation, included property boundaries, moreover the German Cartographic Office has issued guidelines for producing such maps. It can be assumed that the concept of universal mapping Germany at this scale influenced the development of cartographic work in the Free City of Gdańsk. The oldest preserved plan of Gdańsk on this scale comes from 1926.

In 1921, the cadastral office of the Free City of Gdańsk (Staatliche Katasterverwaltung der Freien Stadt Danzig) was established, headed by Maximilian Block as an experienced specialist. The office took over tasks previously carried out by the Prussian Ministry of Finance during Gdańsk's time in the German Empire. Its responsibilities included maintaining and updating cadastral records, verifying information in land registers, and administering property taxes. During the period of the Free City of Gdańsk, four separate cadastral offices (Katasterämter) were created, with territorial jurisdiction for individual areas: Gdańsk I (Danzig I) for the city of Gdańsk, Gdańsk II (Danzig II) for the Gdańsk Uplands district (excluding Oliwa) and the Gdańsk Lowlands district (west of the Vistula), Nowy Dwór Gdański (Tiegenhof) for the Wielkie Żuławy district and part of the Gdańsk Lowlands district (east of the Vistula), and Sopot (Zoppot) for the Sopot city district and Oliwa (as part of the Gdańsk Uplands district)¹⁹. In 1926, following the incorporation of Oliwa into Gdańsk and its cadastral transfer to the

¹⁹ *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, p. 27.

Gdańska i przeniesieniem jej katastru do pierwszego z urzędów zamierzano zlikwidować ostatni z oddziałów, jednak ostatecznie sopocki urząd katastralny nie został zlikwidowany²⁰.

Po I wojnie światowej miejski urząd ds. pomiarów kontynuował działalność. Pod kierunkiem Blocka prowadzono dalsze prace nad sporządzaniem i aktualizacją planów miasta Gdańska oraz graniczących z nim terenów²¹. Po likwidacji z końcem kwietnia 1921 roku dotychczasowego magistratu i przejęciu jego funkcji przez Senat Wolnego Miasta Gdańska²², miejski urząd ds. pomiarów podlegał władzom nowo powstałego Zarządu Budownictwa Podziemnego (Tiefbauverwaltung), który działał w ramach senackiego Wydziału Robót Publicznych (Abteilung für öffentliche Arbeiten)²³. W latach 20. przeniesiono siedzibę instytucji z biura przy ulicy Piwnej do wnętrz dawnego ratusza Starego Miasta przy ulicy Korzennej (Pfefferstadt), gdzie mieściła się również siedziba władz katastralnych²⁴. Najpóźniej w 1931 roku powierzono placówce ds. pomiarów dodatkowe zadanie – kwestię poprawnego zapisu nazw ulic na terytorium miasta Gdańska²⁵.

Na marginesie warto zauważyć, że miejski urząd ds. pomiarów i urzędy katastralne podlegały jednemu urzędnikowi senackiemu²⁶, a wiosną 1938 roku, wraz z rozpoczęciem nowego roku budżetowego dokonano ważnej restrukturyzacji.

first office, there were plans to dissolve the Sopot cadastral office, but it was ultimately not closed²⁰.

After World War I ended, the City Surveying Office continued its activities. Under Block's leadership, work on preparing and updating plans for the city of Gdańsk and its surrounding areas continued²¹. After the dissolution of the previous municipal government at the end of April 1921 and the assumption of its functions by the Senate of the Free City of Gdańsk²², the City Surveying Office came under the newly established Underground Construction Authority (Tiefbauverwaltung), which operated within the Senate's Department of Public Works (Abteilung für öffentliche Arbeiten)²³. In the 1920s, the office was moved from its seat at Piwna Street to the former Old Town Hall at Korzenna Street, which also housed the cadastral authorities²⁴. By at least 1931, the Surveying Office was also tasked with proper spelling of street names within Gdańsk²⁵.

It is worth noting that the City Surveying Office and the cadastral offices were overseen by a single senate official²⁶. In the spring of 1938, with the start of the new fiscal year, a major restructuring took place. At that time, the former cadastral office was incorporated into the newly established State Surveying Office in

20 Tamże oraz *Danziger Einwohnerbuch 1935 mit allen Vororten und Zoppot*, Teil III, s. 6.

21 O zakresie zadań urzędu zob. *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, s. 28; *Geschäftsverteilungsplan des Senats der Freien Stadt Danzig für die staatlichen Angelegenheiten und die Angelegenheiten der Verwaltung der Stadtgemeinde Danzig*, [Danzig] 1927, s. 48.

22 Zob. „Danziger Allgemeine Zeitung”, Nr. 88 z 23.04.1921, s. 6-7; „Danziger Neueste Nachrichten”, Nr. 97 z 27.04.1921, 1B.

23 *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, s. 27.

24 Zob. *Adressbuch für Danzig und Vororte 1921*, Teil III, s. 24; *Adressbuch für Danzig und Vororte 1922*, Teil III, s. 5. Siedziba urzędu ds. pomiarów mieściła się w środkowej części kompleksu urzędniczego współtworzonego przez Ratusz Staromiejski wraz z nieistniejącym już gmachem, który do 1910 r. był siedzibą sądu miejskiego i powiatowego, a następnie m.in. urzędu stanu cywilnego. Zob. M. Gliński, J. Kukliński, dz. cyt., s. 300, 372-373; J. Załęska-Kaczko, *Funkcje Ratusza Staromiejskiego w latach 1910-1945*, [w:] *Ratusz / nie ratusz: funkcja Ratusza Staromiejskiego w Gdańsku od 1793 do 1954 roku*, pod red. K. Grabowskiego, Gdańsk 2014, s. 68.

25 *Verzeichnis der amtlichen Schreibweise der am 1. April 1931 im Gebiet der Stadtgemeinde Danzig vorhandenen Straßen usw.*, „Staatsanzeiger für die Freie Stadt Danzig”, Teil I, 1931 (5 IV), Nr. 62, Ausgabe A, poz. 247, s. 299 i n.

26 *Geschäftsverteilungsplan des Senats der Freien Stadt Danzig*, [Danzig] 1936, s. 34-35.

20 See *op. cit.*; *Danziger Einwohnerbuch 1935 mit allen Vororten und Zoppot*, Part III, p. 6.

21 The scope of the office's tasks – see *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, p. 28; *Geschäftsverteilungsplan des Senats der Freien Stadt Danzig für die staatlichen Angelegenheiten und die Angelegenheiten der Verwaltung der Stadtgemeinde Danzig*, [Danzig] 1927, p. 48.

22 See „Danziger Allgemeine Zeitung”, No. 88, 23 April 1921, pp. 6-7; „Danziger Neueste Nachrichten”, No. 97, 27 April 1921, 1B.

23 *Staatshandbuch der Freien Stadt Danzig*, Danzig 1926, p. 27.

24 See *Adressbuch für Danzig und Vororte 1921*, Part III, p. 24; *Adressbuch für Danzig und Vororte 1922*, Part III, p. 5. The office of measurements was located in the central part of the administrative complex consisting of the Old Town Hall (now Korzenna 33/35) and its no longer existing extensions, which until 1910 housed the municipal and district courts, and later, among others, also the civil registry office. See M. Gliński, J. Kukliński, *op. cit.*, pp. 300, 372-373; J. Załęska-Kaczko, *Funkcje Ratusza Staromiejskiego w latach 1910-1945*, [in:] *Ratusz / nie ratusz: funkcja Ratusza Staromiejskiego w Gdańsku od 1793 do 1954 roku*, ed. K. Grabowski, Gdańsk 2014, p. 68.

25 *Verzeichnis der amtlichen Schreibweise der am 1. April 1931 im Gebiet der Stadtgemeinde Danzig vorhandenen Straßen usw.*, *Staatsanzeiger für die Freie Stadt Danzig*, Part I, 1931 (5 April), No. 62, Edition A, Item 247, pp. 299 et seq.

26 *Geschäftsverteilungsplan des Senats der Freien Stadt Danzig*, [Danzig] 1936, pp. 34-35.

Wówczas dotychczasowy urząd katastralny został przejęty przez nowo powstały Państwowy Urząd ds. Pomiarów z siedzibą w Gdańsku (Staatliches Vermessungsamt Danzig), obok którego utworzono dwa oddzielne urzędy – drugi Państwowy Urząd ds. Pomiarów z siedzibą w Nowym Dworze Gdańskim (Staatliches Vermessungsamt Tiegenhof) oraz urząd o nazwie Landesvermessungsamt, do którego zadań należały zapewne ogólne pomiary na obszarze Wolnego Miasta Gdańska, włącznie z terenami wiejskimi²⁷.

Zachowane źródła nie pozwalają na ustalenie całokształtu prac dokonanych przez gdańskich geodetów w okresie międzywojennym. Nie zachował się żaden inwentarz ani spis dokumentacji kartograficznej wykonanej w urzędzie ds. pomiarów. Warto natomiast wskazać, że w 1926 roku opublikowano sprawozdanie z działalności urzędu za lata 1920–1925. Oprócz działań związanych z tworzeniem i aktualizacją map i planów, numeracją parcel oraz wykonywaniem pomiarów, zwracają w nim uwagę dwie informacje. Pierwsza z nich odnosi się do kontynuacji współpracy z Urzędem Rzeszy ds. Kartografii (Reichsamt für Landesaufnahme) po 1920 roku przy tworzeniu planów kartograficznych Niemiec, tzw. Meßtischblätter w skali 1:25 000, a druga stanowi wzmiankę o sporządzeniu łącznie 98 arkuszy planów w skali 1:1000 oraz 17 planów w skali 1:2500²⁸. W wojennych zbiorach przetrwało zaledwie 9 planów Gdańska z lat 1920–1925 w skali 1:1000 i jedynie 2 plany z tego okresu w skali 1:2500 (zob. dalej). Warto również wspomnieć, że w okresie międzywojennym urząd ds. pomiarów został znacznie wzbogacony kadrowo, bowiem liczba etatowych pracowników wzrosła do dziewięciu, dziesięciu osób, co świadczy o intensyfikacji prac geodezyjnych²⁹.

Gdańskie geländeplany jako źródło do badań historycznych

Częściowo zachowane w Gdańsku przedwojenne zbiory kartograficzne pozwalają stwierdzić, że omawiane geländeplany, czyli plany terenowe powstawały przez niemal cały okres międzywojenny, a także w trakcie II wojny światowej. Najstarsze

Gdańsk (Staatliches Vermessungsamt Danzig), next to which two separate offices were established: another State Surveying Office in Nowy Dwór Gdański (Staatliches Vermessungsamt Tiegenhof) and the Landesvermessungsamt, which likely dealt with general measurements in the area of Free City of Gdańsk, including rural areas²⁷.

The preserved sources do not allow for determining the full extent of the work done by Gdańsk's surveyors during the interwar period. No inventory or list of cartographic documentation created by the Survey Department has been preserved. However, it is worth noting that in 1926, a report was published detailing the department's activities from 1920 to 1925. Apart from activities related to creating and updating maps and plans, parcel numbering, and conducting surveys, two pieces of information in the report stand out. The first concerns the continuation of cooperation with the Reich Office for Surveying (Reichsamt für Landesaufnahme) after 1920, to create the topographic maps of Germany, the so-called Meßtischblätter at a scale of 1:25 000. The second mentions the preparation of a total of 98 sheets of plans on a scale of 1:1000 and 17 plans on a scale of 1:2500²⁸. Only 9 plans of Gdańsk from 1920-1925 on a scale of 1:1000 and 2 plans from that period on a scale of 1:2500 survived in post-war collections (see the following part of this article). It is also worth mentioning that during the interwar period, the Survey Department was significantly strengthened in terms of staffing, as the number of employees increased to nine or ten people, indicating an intensification of geodetic work²⁹.

Gdańsk's geländeplans as a source for historical research

The partially preserved pre-war cartographic collections in Gdańsk allow us to confirm that the discussed geländeplans (terrain plans), created by the Survey Department, were produced throughout almost the entire interwar period and even during World War II. The oldest known plans of Gdańsk marked as

27 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1939*, Danzig 1939, s. 255.

28 *Bericht der Verwaltung der Stadtgemeinde Danzig vom 1. April 1920 bis 31. März 1925 (Nachkriegszeit)*, Danzig 1926, s. 133.

29 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1927*, Danzig 1927, s. 186; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1932*, Danzig 1932, s. 428–429; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1933*, Danzig 1933, s. 444–445; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1937*, Danzig 1937, s. 440.

27 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1939*, Danzig 1939, s. 255.

28 *Bericht der Verwaltung der Stadtgemeinde Danzig vom 1. April 1920 bis 31. März 1925 (Nachkriegszeit)*, Danzig 1926, p. 133.

29 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1927*, Danzig 1927, p. 186; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1932*, Danzig 1932, pp. 428–429; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1933*, Danzig 1933, pp. 444–445; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1937*, Danzig 1937, p. 440.

znane plany Gdańska opatrzone nazwą „Geländeplan” pochodzą z 1921 roku i dotyczą dwóch fragmentów miasta: Cmentarza Zaspa (Friedhof Saspe)³⁰ oraz Zaspy (Saspe)³¹, natomiast najpóźniej datowany jest geländeplan z 1944 roku, który przedstawia fragment Oliwy³².

Proces tworzenia pierwszych planów nadzorował do około 1925–1926 roku Max Block, a później jego następcy na stanowisku dyrektora urzędu ds. pomiarów: Johannes Ehlert, Waldemar Schmidt (w latach 1929–1936), Georg Klotz (w latach 1936–1938), a po nim Heinz Kendziorra (nadzorowany przez Richarda Plögera, kierownika nowo powstałego Państwowego Urzędu ds. Pomiarów)³³.

Geländeplany były sporządzane w czterech różnych skalach: 1:1000 (90 x 60 cm), 1:2500 (72 x 48 cm), 1:5000 (72 x 48 cm) oraz 1:10 000 (72 x 48 cm). Podane wymiary dotyczą zapisanych części arkuszy, czyli nie uwzględniają szerokich marginesów. Cały zmapowany obszar dzielono – w zależności od skali – na kilkanaście bądź kilkadziesiąt sektorów. Plany w poszczególnych skalach uzyskały odmienne formy oznakowania (zob. dalej). Na planach odwzorowywano rzeźbę terenu, stosunki wysokościowe, ciek i zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne, granice terytorialne, położenie i numerację punktów granicznych, a także granice działek i obrysy zabudowy. Na arkuszach nanoszono również nazwy ulic, alei, placów i akwenów, numerację budynków oraz nazwy bądź funkcje poszczególnych obiektów. Zasadniczo plany te nie były przeznaczone do publikacji, natomiast obrysy poszczególnych parcel i budynków były dalej odwzorowywane i wykorzystywane do prowadzenia ksiąg wieczystych, dokumentacji katastralnej oraz dokumentacji projektowej, zwłaszcza przy tworzeniu publicznych i prywatnych projektów architektonicznych oraz w pracach planistycznych prowadzonych przez władze budowlane.

„Geländeplan” date back to 1921 and cover two parts of the city: the Zasp Cemetery (Friedhof Saspe)³⁰ and Zasp (Saspe)³¹. The latest known geländeplan, depicting a part of Oliwa comes from 1944³².

The process of creating the first plans was supervised by Maximilian Block until around 1925–1926, and then by his successors as directors of the Survey Department: Johannes Ehlert, Waldemar Schmidt (from 1929–1936), Georg Klotz (from 1936–1938), and later Heinz Kendziorra (under Richard Plöger, head of the newly established State Surveying Office)³³.

Geländeplans were created on four different scales: 1:1000 (90 x 60 cm), 1:2500 (72 x 48 cm), 1:5000 (72 x 48 cm), and 1:10 000 (72 x 48 cm). The dimensions mentioned above refer not to the sheets but the plans themselves (excluding wide margins). The entire mapped area was divided into several dozen sectors, the number of which depended on the scale. Marking system used for plans varied depending on the scale (see further). The plans depicted the terrain's relief, elevation, watercourses and reservoirs, communication routes, territorial boundaries, and boundary points with numbering along with the layout of parcels and building outlines. The names of streets, avenues, squares, and water bodies as well as address numbers and the names or functions of individual edifices were also marked. These plans were primarily not intended for publication; however, the outlines of parcels and buildings were further reproduced and used for land registry, cadastral documentation, and design documentation for both public and private construction projects or urban planning work carried out by building authorities.

30 APG, 10/1125/44 (Nazwa zespołu: Miejski Urząd Pomiarowy w Gdańsku).

31 APG, 10/1125/10.

32 APG, 10/1125/37.

33 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1926*, Danzig 1926, s. 506; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1927*, Danzig 1927, s. 186; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1928*, Danzig 1928, s. 398; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1930*, Danzig 1930, s. 470; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1931*, Danzig 1931, s. 465; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1932*, Danzig 1932, s. 428; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1933*, Danzig 1933, s. 444; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1934*, Danzig 1934, s. 419; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1935*, Danzig 1935, s. 369; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1936*, Danzig 1936, s. 454; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1937*, Danzig 1937, s. 440; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1939*, Danzig 1939, s. 255, 419.

30 APG, 10/1125/44 (Fonds name: Municipal Measurement Office in Gdańsk).

31 APG, 10/1125/10.

32 APG, 10/1125/37.

33 *Danziger Beamten-Jahrbuch 1926*, Danzig 1926, p. 506; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1927*, Danzig 1927, p. 186; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1928*, Danzig 1928, p. 398; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1930*, Danzig 1930, p. 470; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1931*, Danzig 1931, p. 465; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1932*, Danzig 1932, p. 428; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1933*, Danzig 1933, p. 444; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1934*, Danzig 1934, p. 419; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1935*, Danzig 1935, p. 369; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1936*, Danzig 1936, p. 454; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1937*, Danzig 1937, p. 440; *Danziger Beamten-Jahrbuch 1939*, Danzig 1939, pp. 255, 419.

Odbitki geländepianów były wykonywane w technice tzw. druku gisalowego (niem. Gisaldruck) w znanej berlińskiej drukarni Bogdana Giseviusa (1844–1929), specjalizującej się w wielkoformatowych litografiach. Odręczne rysunki wykonane na światłoczułej kalce były odbijane na metalowej matrycy, a po obróbce chemicznej z użyciem kwasu i nałożeniu farby drukarskiej reprodukowano je w postaci precyzyjnych odbitek w naturalnej skali³⁴.

Na podstawie istniejących danych nie można ustalić łącznej liczby powstałych planów ani liczby planów utraconych w wyniku wojny. Na końcu niniejszego opracowania zestawiono zachowany zasób geländepianów z obszaru ówczesnego Wolnego Miasta Gdańska (a więc przedstawiających również obszary poza granicami miasta Gdańska, w tym m.in. Sopot), zgromadzony w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN (BG PAN) oraz w Archiwum Państwowym w Gdańsku (APG), wynoszący łącznie 215 fizycznych arkuszy planów (w tym 4 dublety)³⁵. Niewykluczone, że również poza zbiorami wskazanych instytucji przetrwały inne geländepiany, chociażby we fragmentach lub odbitkach.

Tytuły planów w skali 1:1000 składają się z określeń „Geländepian” oraz „Blatt” (który można rozumieć jako ‘arkusz’ bądź ‘stup’), dwóch liczb arabskich, a także nazwy sektora, np. *Geländepian Blatt 9³⁵ Conradshammer*. Liczby stanowiące pierwszy człon numeracji arkusza stosowane są rosnąco w kierunku z północy na południe, a liczby tworzące drugi człon – z zachodu na wschód (a więc geländepian z numerem 8³⁵ ukazuje sektor położony powyżej geländepianu 9³⁵). Zachowały się 32 arkusze w tej skali, przechowywane w zbiorach APG, w zespole Miejskiego Urzędu ds. Pomiarów w Gdańsku (sygn. 10/1125) oraz 15 arkuszy w zbiorach kartograficznych BG PAN. W 2024 roku w Biurze Architekta Miasta sporządzony został na bazie drugiego ze wskazanych zbiorów scalony plan śródmieścia Gdańska, dołączony do niniejszej publikacji.

W przypadku geländepianów w skali 1:2500 sygnatury złożone są z liczby rzymskiej i arabskiej oraz nazwy sektora, np. *X 21 Troyl*. Numeracja rzymska rośnie z północy na południe, zaś arabska z zachodu na wschód i tak np. *Geländepian XII 19 Stolzenberg* obejmuje tereny tzw. Starego Chełmu, *Geländepian*

The geländepian prints were executed using the so-called gisal printing technique (Gisaldruck), in a well-known Berlin printing house run by Bogdan Gisevius (1844–1929), specializing in large-format lithographs. Hand-drawn sketches made on light-sensitive paper were transferred to a metal plate, and after chemical processing using acid etching followed by the application of printing ink, they were reproduced in the form of precise prints on a given scale³⁴.

Based on the available data, it is not possible to determine the total number of developed plans, nor how many of them were lost as a result of the war. At the end of this study, a list of preserved geländepians from the area of the former Free City of Danzig (which also includes areas outside the city of Gdańsk, such as Sopot) is provided. All come from the collections of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences (BG PAN) and the State Archives in Gdańsk (APG) and consist of 215 physical sheets of plans (including 4 duplicates)³⁵. It is possible that additional geländepians, perhaps as fragments or copies, survived outside the collections of the mentioned institutions.

The titles of the plans at a scale of 1:1000 consist of the term “Geländepian” and “Blatt” (meaning ‘sheet’ or ‘column’), two Arabic numbers, and the name of the sector, e.g., “Geländepian Blatt 9³⁵ Conradshammer.” The numbers in the first part of the sheet numbering increase from north to south, and the second part increases from west to east (so, for example, the geländepian with number 8³⁵ shows the sector located above geländepian 9³⁵). A total of 32 sheets in this scale have been preserved in the collections of the APG, in the collection of the City Survey Office in Gdańsk (ref. 10/1125), and 15 sheets are in the cartographic collections of the BG PAN. In 2024, a combined plan of Gdańsk’s city center, based on the second of the mentioned collections, was prepared in the City Architect’s Office and included in this publication.

In the case of the geländepians on a scale of 1:2500, the signatures consist of a Roman and Arabic numbers and the sector’s name, e.g., “X 21 Troyl.” The Roman numbering increases from north to south, while Arabic from west to east.

34 Meyers *Großes Konversations-Lexikon*, Bd. 7, Leipzig 1907, s. 869.

35 Zestawienie zostało opracowane na podstawie katalogu Biblioteki Gdańskiej PAN, inwentarza archiwalnego oraz publikacji *Plany Gdańska, Oliwy, Sopotu i Gdyni w zbiorach kartograficznych Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*, oprac. Z. Szopowska, Wrocław-Łódź 1985, s. 47–49.

34 Meyers *Großes Konversations-Lexikon*, Bd. 7, Leipzig 1907, p. 869.

35 The list was prepared based on the catalogue of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences, the archival inventory and the publication *Plany Gdańska, Oliwy, Sopotu i Gdyni w zbiorach kartograficznych Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*, ed. Z. Szopowska, Wrocław-Łódź 1985, pp. 47–49.

XII 20 Vorstadt dotyczy położonego na wschód od niego Starego Przedmieścia, a *Geländeplan XII 21 Niedere Front* prezentuje położone dalej na wschód obszary północnej Olszyny. Planów w skali 1:2500 zachowało się najwięcej – w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN zgromadzono 113 arkuszy, przedstawiających ponad 57 sektorów (na przestrzeni lat kilkakrotnie aktualizowano plany poszczególnych sektorów), a w APG jedynie 4 arkusze z różnych sektorów (dopełniające wskazany zbiór).

Znacznie mniej przetrwało planów w skali 1:5000 – w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN zachowało się 30 arkuszy dokumentujących 21 sektorów, a w zbiorach APG 5 arkuszy dla różnych sektorów. Oznaczenie planów w skali 1:5000 składa się z litery alfabetu oraz liczby arabskiej i nazwy (np. *Geländeplan E 9 Jäschkental*). Litery w oznakowaniu sektorów rosną z północy na południe, zaś liczby arabskie z zachodu na wschód.

Znane jest jedynie 16 geländeplanów wykonanych w skali 1:10 000 (wszystkie przechowywane są w zbiorach BG PAN). Arkusze prezentują łącznie 9 sektorów, a ich sygnatury składają się z liczby rzymskiej, litery i nazwy (np. *Geländeplan I D Zoppot*). W oznakowaniu sektorów zastosowano rosnący układ liczb rzymskich z północy na południe oraz liter z zachodu na wschód.

Podobnie jak wspomniany Plan Buhsego stanowi bez wątpienia jedno z najważniejszych źródeł do poznania historii, architektury i urbanistyki XIX-wiecznego Gdańska, tak geländeplany są kluczowym źródłem wiedzy o międzywojennym Gdańsku, Sopocie i terenach przedmiejskich. Prezentowane plany, stanowiąc rzetelne i wiarygodne dokumenty urzędowe, przedstawiają w sposób detaliczny ówczesny stan zabudowy w poszczególnych częściach miasta, mają zatem duże walory naukowe. Dla większości sektorów sporządzono na przestrzeni lat kilka arkuszy, co pozwala uchwycić zachodzące zmiany urbanistyczno-architektoniczne.

Jednocześnie należy pamiętać, że daty wskazane na poszczególnych planach mogą być nieprecyzyjne, gdyż mogą wskazywać rok (lub niekiedy miesiąc i rok), w którym wydano pierwszy plan dla danego obszaru, a nie datę sporządzenia tego właśnie planu. Badania historyczne wskazują, że na poszczególnych planach uwzględniono obiekty, które powstały po dacie wskazanej na dokumencie, na przykład na planie Zaspy (Saspe) datowanym na sierpień 1923 roku³⁶

³⁶ APG, 10/1125/9.

For example, “Geländeplan XII 19 Stolzenberg” covers the area of Old Chełm, “Geländeplan XII 20 Vorstadt” concerns the Old Suburb located to the east of it, and “Geländeplan XII 21 Niedere Front” depicts areas further to the east, in the northern part of Olszynka. The largest number of plans has survived on this scale – the BG PAN collection holds 113 sheets covering over 57 sectors (the plans of individual sectors were updated several times over the years), while the APG holds only 4 sheets from different sectors (complementing the mentioned collection).

Far fewer plans survived on the scale of 1:5000 – the BG PAN collection holds 30 sheets documenting 21 sectors, while the APG collection includes 5 sheets from various sectors. The marking of the 1:5000 plans consists of a letter of the alphabet, an Arabic number, and the name (e.g., “Geländeplan E 9 Jäschkental”). The letters in the sector markings increase from north to south, while the Arabic numbers increase from west to east.

Only 16 geländeplans are known on the scale 1:10 000 (all preserved in the BG PAN collection). These sheets cover 9 sectors, and their signatures consist of a Roman number, a letter, and the name (e.g., “Geländeplan I D Zoppot”). The Roman numerals increase from north to south, and the letters increase from west to east.

Just as the aforementioned Buhse Plan is undoubtedly one of the most important sources for understanding the history, architecture, and urban planning of 19th-century Gdańsk, the geländeplans are a key source for studying interwar Gdańsk, Sopot, and suburban areas. These plans, being accurate and reliable official documents that meticulously depict the urban structure of the city at the time, have high scholarly value. For most sectors, several sheets were produced over the years, allowing us to track urban and architectural changes.

It is also important to remember that the dates on individual plans may be imprecise because they may refer to the year (or sometimes the month and year) in which the first plan for a given area was issued, not the exact date when the particular plan was created. Historical research shows that some plans include buildings that were constructed after the date indicated on the document. For example, a plan of Zasp (Saspe) dated August 1923³⁶ shows a sewage treatment

³⁶ APG, 10/1125/9.

uwzględniono zbudowaną w latach 1929–1931 nową oczyszczalnię ścieków, a na planie fragmentu Oliwy (Ludolfiny) z marca 1928 roku³⁷ widnieje napis Adolf-Hitler-Straße, chociaż nazwę tę nadano głównej arterii komunikacyjnej z Gdańska do Sopotu dopiero w 1933 roku. Najpewniej taki stan rzeczy można tłumaczyć faktem, że istniejące plany aktualizowano i uzupełniano o nowe elementy (dobudowane ulice, budynki, nowe nazwy ulic itp.). Niekiedy dla tego samego sektora wydawano nowy, uaktualniony plan w tej samej skali, lecz bez zmiany daty wydania. W związku z tym w ramach badań określonego fragmentu miasta czy ulicy zalecana jest analiza wszystkich zachowanych geländeplanów dla danego obszaru (z uwzględnieniem krytycznego stosunku do podanych dat wydania).

Mimo wskazanego mankamentu geländeplany mają liczne walory dla badaczy historii i urbanistyki Gdańska. Plany te są unikatowym zbiorem, który w wielu przypadkach jako jedyne i niezastąpione źródło pozwala na precyzyjne ustalenie historycznego rozwoju zabudowy, częściowo już zatartego przebiegu ulic i tras kolejowych, kształtu nabrzeży portowych, obszarów przemysłowych bądź innych elementów infrastruktury. Odwzorowane na geländeplanach stosunki wysokościowe umożliwiają ustalenie dawnego ukształtowania terenu i ułatwiają próby rekonstrukcji wydarzeń historycznych bądź rozpoznanie zachowanego materiału ikonograficznego, zwłaszcza unikatowych fotografii, które wykonano w trudnej do ustalenia lokalizacji. Zważywszy, że urząd ds. pomiarów był również odpowiedzialny za kontrolę poprawności nazw ulic, analiza tych planów pozwala także weryfikować prawidłowy zapis historycznego nazewnictwa ulic i placów. Ponadto w przypadku wątpliwości co do numeracji działek, analiza geländeplanów w połączeniu ze sprawdzeniem ksiąg adresowych ułatwia zlokalizowanie wybranej parceli lub budynku. Autorzy mają nadzieję, że niniejsza publikacja doprowadzi do szerszej popularyzacji geländeplanów jako źródła do badań nad historią i architekturą dawnego Gdańska.

Na następnych stronach zamieszczono listę planów zachowanych w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN i Archiwum Państwowego w Gdańsku, z uwzględnieniem nazw oryginalnych i polskich, datowania, skali i miejsca przechowywania.

plant built between 1929 and 1931, while a plan of part of Oliwa (Ludolfine) from March 1928³⁷ contains the name “Adolf-Hitler-Straße”, although this street name was given to the main communication route between Gdańsk and Sopot only in 1933. This discrepancy can likely be explained by the fact that existing plans were updated and supplemented with new elements (new streets, buildings, street name changes, etc.). Occasionally, an updated version of the plan was issued for the same sector, on the same scale, without changing the publication date. Therefore, when studying a particular section of the city or street, it is recommended to analyze all preserved geländeplans for the given area (with a critical approach to the stated publication dates).

Despite this shortcoming, the geländeplans hold numerous values for researchers of the history and urban planning of Gdańsk. These plans form a unique collection, which in many cases, as the only and irreplaceable source, allows for the precise determination of the historical development of buildings, the layout of streets and railroads partially erased after World War II, the shape of the port waterfronts, industrial areas, or other elements of infrastructure. The topographic features depicted on the geländeplans enable the reconstruction of the former terrain's configuration and facilitate attempts to reconstruct historical events or recognise preserved iconographic material, especially unique photographs taken in locations that are difficult to determine. Given that the surveying office was also responsible for verifying the correctness of street names, analyzing these plans also helps verify the accurate historical naming of streets and squares. Additionally, in cases of doubt regarding parcel numbering, analyzing the geländeplans in conjunction with checking address books makes it easier to locate a particular parcel or building. The authors hope that this publication will contribute to a wider popularisation of the geländeplans as a source for research on the history and architecture of former Gdańsk.

The following pages contain a list of plans preserved in the collections of the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences (BG PAN) and of the State Archives in Gdańsk (APG), including original and Polish titles, dating, scale, and the place of storage.

37 APG, 10/1125/1.

37 APG, 10/1125/1.

Spis planów terenowych (Geländepläne) zachowanych w gdańskich zbiorach

List of terrain plans (Geländepläne) preserved in the Gdańsk collections

Skala/scale 1:10 000

l.p. no.	arkusz sheet	nazwa niemiecka German name	nazwa polska Polish name	data date	zbiór collection	sygn. ref.
1.	ID	Z oppot	Sopot	1928	BG PAN	B 551
2.	IID	Oliva	Oliwa	1928	BG PAN	B 551
3.	IID	Oliva	Oliwa	1932	BG PAN	B 551
4.	IIE	Neufahrwasser	Nowy Port	1928	BG PAN	B 553
5.	IIE	Neufahrwasser	Nowy Port	1930	BG PAN	B 551
6.	IIID	Emaus	Emaus	1928	BG PAN	B 551
7.	IIID	Emaus	Emaus	1933	BG PAN	B 551
8.	IIIE	Danzig	Gdańsk	1927	BG PAN	B 551
9.	IIIE	Danzig	Gdańsk	1927	BG PAN	B 551 ^{a)}
10.	IIIE	Danzig	Gdańsk	1930	BG PAN	B 551
11.	IIIE	Danzig	Gdańsk	1934	BG PAN	B 551
12.	IIIF	Neufähr	Górki [Wschodnie]	1928	BG PAN	B 551
13.	IIIF	Neufähr	Górki [Wschodnie]	1934	BG PAN	B 551
14.	IVD	Jenkau	Jankowo	1928	BG PAN	B 551
15.	IVE	Ohra	Orunia	1928	BG PAN	B 551
16.	IVF	Reichenberg	Bogatka	1928	BG PAN	B 551

Skala/scale 1:5000

l.p. no.	arkusz sheet	nazwa niemiecka German name	nazwa polska Polish name	data date	zbiór collection	sygn. ref.
1.	B 9	Zoppot	Sopot	1928	BG PAN	B 550
2.	B 9	Zoppot	Sopot	1940	BG PAN	B 550
3.	C 9	Oliva	Oliwa	1937	BG PAN	B 550
4.	C 9	Oliva	Oliwa	1928	BG PAN	B 550
5.	C 9	Oliva	Oliwa	1944	APG	1125/37
6.	C 10	Brösen	Brzeźno	1926	BG PAN	B 550
7.	C 11	Westerplatte	Westerplatte	1927	BG PAN	B 550
8.	D 9	Langfuhr	Wrzeszcz	1933	BG PAN	B 550
9.	D 9	Langfuhr	Wrzeszcz	1928	BG PAN	B 550
10.	D 9	Langfuhr	Wrzeszcz	1942	APG	1125/31
11.	D 10	Lauental	Letnica	1926	BG PAN	B 550
12.	D 10	Lauental	Letnica	1940	BG PAN	B 550
13.	D 10	Lauental	Letnica	1940	APG	1125/38
14.	D 11	Weichselmünde	Wisłoujście	1927	BG PAN	B 550

15.	D 11	Weichselmünde	Wisłoujście	1939	BG PAN	B 550
16.	D 11	Weichselmünde	Wisłoujście	1939	APG	1125/33 ^{b)}
17.	E 9	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1927	BG PAN	B 550
18.	E 9	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1927	BG PAN	B 550 ^{c)}
19.	E 10	Grosse Allee	al. Zwycięstwa	1927	BG PAN	B 550
20.	E 11	Troyl-Heubude	Przeróbka-Stogi	1927	BG PAN	B 550
21.	E 11	Troyl-Heubude	Przeróbka-Stogi	1934	BG PAN	B 550
22.	E 11	Troyl-Heubude	Przeróbka-Stogi	1934	APG	1125/34
23.	E 12	Krakau	Krakowiec	1928	BG PAN	B 550
24.	E 13	Durchbruch	Wisła Śmiała	1928	BG PAN	B 550
25.	F 9	Emaus	Emaus	1927	BG PAN	B 550
26.	F 10	Danzig	Gdańsk	1927	BG PAN	B 550
27.	F 10	Danzig	Gdańsk	1936	BG PAN	B 550
28.	F 11	Bürgerwiesen	Rudniki	1927	BG PAN	B 550
29.	F 11	Bürgerwiesen	Rudniki	1940	BG PAN	B 550
30.	F 12	Krakau-Neufähr	Krakowiec-Górki [Zach.]	1927	BG PAN	B 550
31.	F 13	Östlich Neufähr	Górki Wschodnie	1928	BG PAN	B 550
32.	G 10	Ohra	Orunia	1927	BG PAN	B 550
33.	G 11	Walddorf	Olszynka	1927	BG PAN	B 550
34.	G 12	Quadendorf	Przejazdowo	1927	BG PAN	B 550
35.	H 10	Guteherberge	Lipce	1928	BG PAN	B 550

Skala/scale 1:2500

l.p. no.	arkusz sheet	nazwa niemiecka German name	nazwa polska Polish name	data date	zbiór collection	sygn. ref.
1.	IV ¹⁷	Hochwasser	Stawowie	1939	APG	1125/36
2.	IV ¹⁷	Schmierau	Świemirowo [Sopot]	1928	BG PAN	B 553
3.	IV ¹⁸	Glettkau	Jelitkowo	1928	BG PAN	B 550
4.	IV ¹⁸	Glettkau	Jelitkowo	1937	BG PAN	B 553
5.	V ¹⁷	Ludolfine	Ludolfina	1928	BG PAN	B 553
6.	V ¹⁷	Ludolfine	Ludolfina	1936	BG PAN	B 553
7.	V ¹⁸	Konradshammer	Kuźnica Konrada [Przymorze]	1927	BG PAN	B 553
8.	V ¹⁸	Conradshammer	Kuźnica Konrada [Przymorze]	1929	BG PAN	B 553
9.	V ¹⁹	Brösen	Brzeźno	1923	BG PAN	B 553
10.	V ¹⁹	Brösen	Brzeźno	1929	BG PAN	B 553
11.	VI ¹⁷	Oliva	Oliwa	1928	BG PAN	B 553
12.	VI ¹⁷	Oliva	Oliwa	1936	BG PAN	B 553
13.	VI ¹⁸	Saspe	Zaspa	1927	BG PAN	B 553
14.	VI ¹⁸	Saspe	Zaspa	1929	BG PAN	B 553

15.	VI ¹⁹	Brösen	Brzeżno	1927	BG PAN	B 553
16.	VI ¹⁹	Brösen	Brzeżno	1937	BG PAN	B 553
17.	VI ²⁰	Freibezirk	Basen Wolnocłowy [N. Port]	1927	BG PAN	B 553
18.	VI ²⁰	Freibezirk	Basen Wolnocłowy [N. Port]	1932	BG PAN	B 553
19.	VI ²¹	Neufahrwasser	Nowy Port	1927	BG PAN	B 553
20.	VI ²¹	Neufahrwasser	Nowy Port	1929	BG PAN	B 553
21.	VII ¹⁷	Pelonken	Polanki	1928	BG PAN	B 553
22.	VII ¹⁷	Pelonken	Polanki	1938	BG PAN	B 553
23.	VII ¹⁸	Flugplatz	Lotnisko	1927	BG PAN	B 553
24.	VII ¹⁸	Flugplatz	Lotnisko	1929	BG PAN	B 553
25.	VII ¹⁹	Saspe	Zaspa	1927	BG PAN	B 553
26.	VII ¹⁹	Saspe	Zaspa	1934	BG PAN	B 553
27.	VII ²⁰	Laumental	Letnica	1924	BG PAN	B 553
28.	VII ²⁰	Laumental	Letnica	1934	BG PAN	B 553
29.	VII ²¹	Neufahrwasser	Nowy Port	1927	BG PAN	B 553
30.	VII ²¹	Neufahrwasser	Nowy Port	1934	BG PAN	B 551
31.	VIII ¹⁷	Leipzig	Lipnik [Brętowo]	1928	BG PAN	B 553
32.	VIII ¹⁷	Leipzig	Lipnik [Brętowo]	1940	BG PAN	B 553
33.	VIII ¹⁸	Langfuhr	Wrzeszcz	1926	BG PAN	B 553
34.	VIII ¹⁸	Langfuhr	Wrzeszcz	1928	BG PAN	B 553
35.	VIII ¹⁸	Langfuhr	Wrzeszcz	1936	BG PAN	B 553
36.	VIII ¹⁹	Reichskolonie	Kolonia Rzeszy	1927	BG PAN	B 553
37.	VIII ¹⁹	Reichskolonie	Kolonia Rzeszy	1932	BG PAN	B 553
38.	VIII ²⁰	Schellmühl	Młyniska	1927	BG PAN	B 553
39.	VIII ²⁰	Schellmühl	Młyniska	1940	BG PAN	B 553
40.	VIII ²¹	Rieselfeld	Sączki	1927	BG PAN	B 553
41.	VIII ²¹	Weichselmünde	Wisłoujście	1931	BG PAN	B 553
42.	IX ¹⁷	Brentau	Brętowo	1927	BG PAN	B 553
43.	IX ¹⁷	Brentau	Brętowo	1931	BG PAN	B 553
44.	IX ¹⁸	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1926	BG PAN	B 553
45.	IX ¹⁸	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1929	BG PAN	B 553
46.	IX ¹⁸	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1929	BG PAN	B 553 ^{d)}
47.	IX ¹⁸	Jäschkental	Jaškowa Dolina	1940	BG PAN	B 553
48.	IX ¹⁹	Langfuhr	Wrzeszcz	1927	BG PAN	B 553
49.	IX ¹⁹	Langfuhr	Wrzeszcz	1932	APG	1125/32 ^{e)}
50.	IX ¹⁹	Langfuhr	Wrzeszcz	1932	BG PAN	B 553
51.	IX ²⁰	Rechstadt	Główne Miasto	1942	APG	1125/39
52.	IX ²⁰	Schellmühl-Holm	Młynieska-Ostrów	1926	BG PAN	B 553
53.	IX ²⁰	Schellmühl-Holm	Młynieska-Ostrów	1928	BG PAN	B 553
54.	IX ²¹	Troyl	Przeróbka	1930	BG PAN	B 553
55.	IX ²¹	Troyl	Przeróbka	1930	APG	1125/35
56.	IX ²¹	Dan'scher Hof	[część Przeróbki]	1927	BG PAN	B 553
57.	IX ²²	Rieselfeld	Sączki	1927	BG PAN	B 553

58.	IX ²²	Rieselfeld	Sączki	1931	BG PAN	B 553
59.	X ¹⁸	Düvelkau	Diabelkowo	1927	BG PAN	B 553
60.	X ¹⁸	Düvelkau	Diabelkowo	1932	BG PAN	B 553
61.	X ¹⁹	Zigankenberg	Suchanino	1926	BG PAN	B 553
62.	X ¹⁹	Zigankenberg	Suchanino	1928	BG PAN	B 553
63.	X ¹⁹	Zigankenberg	Suchanino	1937	BG PAN	B 553
64.	X ²⁰	Danziger Werft	Stocznia Gdańska	1927	BG PAN	B 553
65.	X ²⁰	Danziger Werft	Stocznia Gdańska	1929	BG PAN	B 553
66.	X ²⁰	Danziger Werft	Stocznia Gdańska	1938	BG PAN	B 553
67.	X ²¹	Troyl	Przeróbka	1924	BG PAN	B 553
68.	X ²¹	Troyl	Przeróbka	1941	BG PAN	B 553
69.	X ²²	Heubude	Stogi	1927	BG PAN	B 553
70.	X ²²	Heubude	Stogi	1930	BG PAN	B 553
71.	X ²³	Krakau	Krakowiec	1927	BG PAN	B 553
72.	X ²³	Krakau	Krakowiec	1929	BG PAN	B 553
73.	XI ¹⁸	Emaus	Emaus	1927	BG PAN	B 553
74.	XI ¹⁹	Schidlitz	Siedlce	1927	BG PAN	B 553
75.	XI ¹⁹	Schidlitz	Siedlce	1929	BG PAN	B 553
76.	XI ¹⁹	Schidlitz	Siedlce	1937	BG PAN	B 553
77.	XI ²⁰	Rechstadt	Główne Miasto	1927	BG PAN	B 553
78.	XI ²⁰	Rechstadt	Główne Miasto	1929	BG PAN	B 553
79.	XI ²⁰	Rechstadt	Główne Miasto	1935	BG PAN	B 553
80.	XI ²⁰	Rechstadt	Główne Miasto	1942	BG PAN	B 553
81.	XI ²¹	Kneipab	Rudno	1926	BG PAN	B 553
82.	XI ²¹	Kneipab	Rudno	1933	BG PAN	B 553
83.	XI ²²	Sandweg	Miałki Szlak	1926	BG PAN	B 553
84.	XI ²²	Sandweg	Miałki Szlak	1929	BG PAN	B 553
85.	XI ²³	Kl. Plehnendorf	Płonia Mała	1926	BG PAN	B 553
86.	XI ²³	Kl. Plehnendorf	Płonia Mała	1930	BG PAN	B 553
87.	XI ²⁴	West. Neufähr	Górki Zachodnie	1927	BG PAN	B 553
88.	XI ²⁴	West. Neufähr	Górki Zachodnie	1932	BG PAN	B 553
89.	XII ¹⁹	Stolzenberg	Chełm	1927	BG PAN	B 553
90.	XII ¹⁹	Stolzenberg	Chełm	1929	BG PAN	B 553
91.	XII ²⁰	Vorstadt	Stare Przedmieście	1927	BG PAN	B 553
92.	XII ²⁰	Vorstadt	Stare Przedmieście	1929	BG PAN	B 553
93.	XII ²⁰	Vorstadt	Stare Przedmieście	1938	BG PAN	B 553
94.	XII ²¹	Niedere Front	ul. Głęboka	1927	BG PAN	B 553
95.	XII ²¹	Niedere Front	ul. Głęboka	1929	BG PAN	B 553
96.	XII ²¹	Niedere Front	ul. Głęboka	1941	BG PAN	B 553
97.	XII ²²	Bürgerwiesen	Rudniki	1927	BG PAN	B 553
98.	XII ²²	Bürgerwiesen	Rudniki	1938	BG PAN	B 553
99.	XII ²³	Klein Plehnendorf	Płonia Mała	1927	BG PAN	B 553
100.	XII ²⁴	Gross Plehnendorf	Płonia Wielka	1927	BG PAN	B 553

101.	XII ²⁵	Gross Plehnendorf	Płonia Wielka	1927	BG PAN	B 553
102.	XIII ¹⁹	Stadtgebiet	Oruńskie Przedmieście	1927	BG PAN	B 553
103.	XIII ¹⁹	Stadtgebiet	Oruńskie Przedmieście	1929	BG PAN	B 553
104.	XIII ²⁰	Klein Walddorf	Mała Olszynka	1927	BG PAN	B 553
105.	XIII ²⁰	Klein Walddorf	Mała Olszynka	1930	BG PAN	B 553
106.	XIII ²⁰	Klein Walddorf	Mała Olszynka	1941	BG PAN	B 553
107.	XIII ²¹	Gross Walddorf	Wielka Olszynka	1927	BG PAN	B 553
108.	XIII ²¹	Gross Walddorf	Wielka Olszynka	1936	BG PAN	B 553
109.	XIII ²⁴	Gross Plehnendorf	Płonia Wielka	1927	BG PAN	B 553
110.	XIV ¹⁹	Ohra	Orunia	1927	BG PAN	B 553
111.	XIV ¹⁹	Ohra	Orunia	1931	BG PAN	B 553
112.	XIV ²⁰	Ohra Niederfeld	Orunia Dolnik	1927	BG PAN	B 553
113.	XIV ²⁰	Ohra Niederfeld	Orunia Dolnik	1936	BG PAN	B 553
114.	XV ¹⁹	Ohra Süd	Orunia Południe	1927	BG PAN	B 553
115.	XV ²⁰	Nobel	Niegowo	1927	BG PAN	B 553
116.	XV ²⁰	Nobel	Niegowo	1939	BG PAN	B 553
117.	XVII ¹⁹	St. Albrecht	Święty Wojciech	1929	BG PAN	B 553

Skala/scale 1:1000

l.p. no.	arkusz sheet	nazwa niemiecka German name	nazwa polska Polish name	data date	zbiór collection	sygn. ref.
1.	6	Saspe	Zaspa	1921	APG	1125/44 ^{f)}
2.	9 ³³	Ludolfine	Ludolfina	III 1928	APG	1125/1
3.	9 ³⁴	Güntershof	Młyn IV [Żabianka]	III 1928	APG	1125/43
4.	9 ³⁵	Conradshammer	Kuźnica Konrada [Przymorze]	XI 1943	APG	1125/2 ^{g)}
5.	10 ³³	Schloßgarten	Park Oliwski	III 1928	APG	1125/3
6.	10 ³⁴	Bachstrasse	ul. Subisława	II 1943	APG	1125/4
7.	11 ³³	Oliva	Oliwa	VI 1943	APG	1125/5
8.	11 ³⁴	Oliva	Oliwa	I 1943	APG	1126/6
9.	11 ³⁵	Saspe	Zaspa	IX 1943	APG	1126/7
10.	13 ³⁸	Saspe	Zaspa	VIII 1923	APG	1125/9
11.	14 ³⁷	Friedhof Saspe	Cmentarz Zaspa	III 1921	APG	1125/10
12.	15 ³⁷	Saspe	Zaspa	VIII 1923	APG	1125/8
13.	15 ³⁹	Saspe	Zaspa	I 1925	APG	1125/11
14.	15 ⁴⁰	Saspe	Zaspa	III 1925	APG	1125/12
15.	16 ³⁹	Schellmühl	Młyniska	III 1925	APG	1125/13
16.	16 ⁴⁰	Schellmühl-Troyl	Młyniska-Przeróbka	III 1925	APG	1125/14
17.	16 ⁴¹	Weichselmünde	Wiślouiście	II 1931	APG	1125/15
18.	17 ³⁸	Neuschottland	Nowe Szkoty	II 1940	APG	1125/16
19.	17 ³⁹	Schellmühl	Młyniska	III 1925	APG	1125/17 ^{h)}

20.	17 ⁴¹	Troyl	Przeróbka	VIII 1924	APG	1125/18
21.	18 ³⁸	Hindenburgallee	al. Zwycięstwa	X 1939	APG	1125/19
22.	18 ³⁹	Schellmühl	Młyniska	(?) 1925	APG	1125/20 ⁱ⁾
23.	18 ⁴¹	Troyl	Przeróbka	VIII 1924	APG	1125/21
24.	19 ³⁸	Halbe Allee	al. Zwycięstwa	XI 1939	APG	1125/22
25.	19 ³⁹	Güterbahnhof Olivaer Tor	Dworzec Towarowy Oliwska Brama	IV 1927	BG PAN	B 552
26.	19 ³⁹	Güterbahnhof Olivaer Tor	Dworzec Towarowy Oliwska Brama	II 1941	APG	1125/23
27.	19 ⁴⁰	Danziger Werft	Stocznia Gdańska	IV 1927	BG PAN	B 552
28.	19 ⁴¹	Troyl	Przeróbka	I 1927	APG	1125/24
29.	20 ³⁸	Zigankenbergr	Suchanino	XI 1939	APG	1126/25
30.	20 ³⁹	Olivaer Tor	Brama Oliwska	IV 1927	BG PAN	B 552
31.	20 ³⁹	Olivaer Tor	Brama Oliwska	VI 1938	APG	1125/26
32.	20 ⁴⁰	Danziger Werft	Stocznia Gdańska	IV 1927	BG PAN	B 552
33.	20 ⁴¹	Troyl	Przeróbka	IV 1927	BG PAN	B 552
34.	20 ⁴¹	Troyl	Przeróbka	II 1937	APG	1125/27
35.	21 ³⁹	Hauptbahnhof	Dworzec Główny	IV 1927	BG PAN	B 552
36.	21 ⁴¹	Strohdeich	Sienna Grobla	IV 1927	BG PAN	B 552
37.	21 ⁴¹	Strohdeich	Sienna Grobla	II 1937	APG	1125/30
38.	21 ³⁸	Kleine Molde	ul. L. Wyczółkowskiego	VII 1941	APG	1125/28
39.	21 ³⁹	Hauptbahnhof	Dworzec Główny	X 1940	APG	1125/29
40.	22 ³⁹	Heumarkt	Targ Sienny	IV 1927	BG PAN	B 552
41.	22 ⁴⁰	Speicherinsel	Wyspa Spichrzów	IV 1927	BG PAN	B 552
42.	22 ⁴¹	Kneipab	Rudno	IV 1927	BG PAN	B 552
43.	23 ³⁹	Petershagen	Zaroślak	IV 1927	BG PAN	B 552
44.	23 ⁴⁰	Niederstadt	Dolne Miasto	IV 1927	BG PAN	B 552
45.	23 ⁴¹	Mottlau-Umfluter	Optyw Motławy	IV 1927	BG PAN	B 552
46.	24 ³⁹	Altschottland	Stare Szkoty	IV 1927	BG PAN	B 552
47.	24 ⁴⁰	Bastion Aussprung	Bastion Wyskok	IV 1927	BG PAN	B 552

a) Drugi egzemplarz z ołówkowymi oznaczeniami oraz pokolorowaną na niebiesko (częściowo) Motławą.

The second copy with pencil markings and the Motława partially colored in blue.

b) Dublet. | Doublet.

c) Dublet. | Doublet.

d) Dublet. | Doublet.

e) Adnotacja maszynowa pod datą wydania: „Neudruck 1934”.

The machine annotation under the publication date: „Neudruck 1934” („Reprint 1934”).

f) Plan jako jedyny wykonany w kolorze i o wymiarach ok. 141 x 120 cm.

The plan is the only one made in color and has dimensions of approximately 141 x 120 cm.

g) Ubytek znacznej części planu. | Loss of a significant part of the plan.

h) Plan został wykonany przez dwóch mierniczych z Królewca jesienią 1925 roku.

The plan was made by two surveyors from Königsberg in the autumn of 1925.

i) Plan w konserwacji, data miesięczna nieznaną. | The plan in maintenance, monthly date unknown.

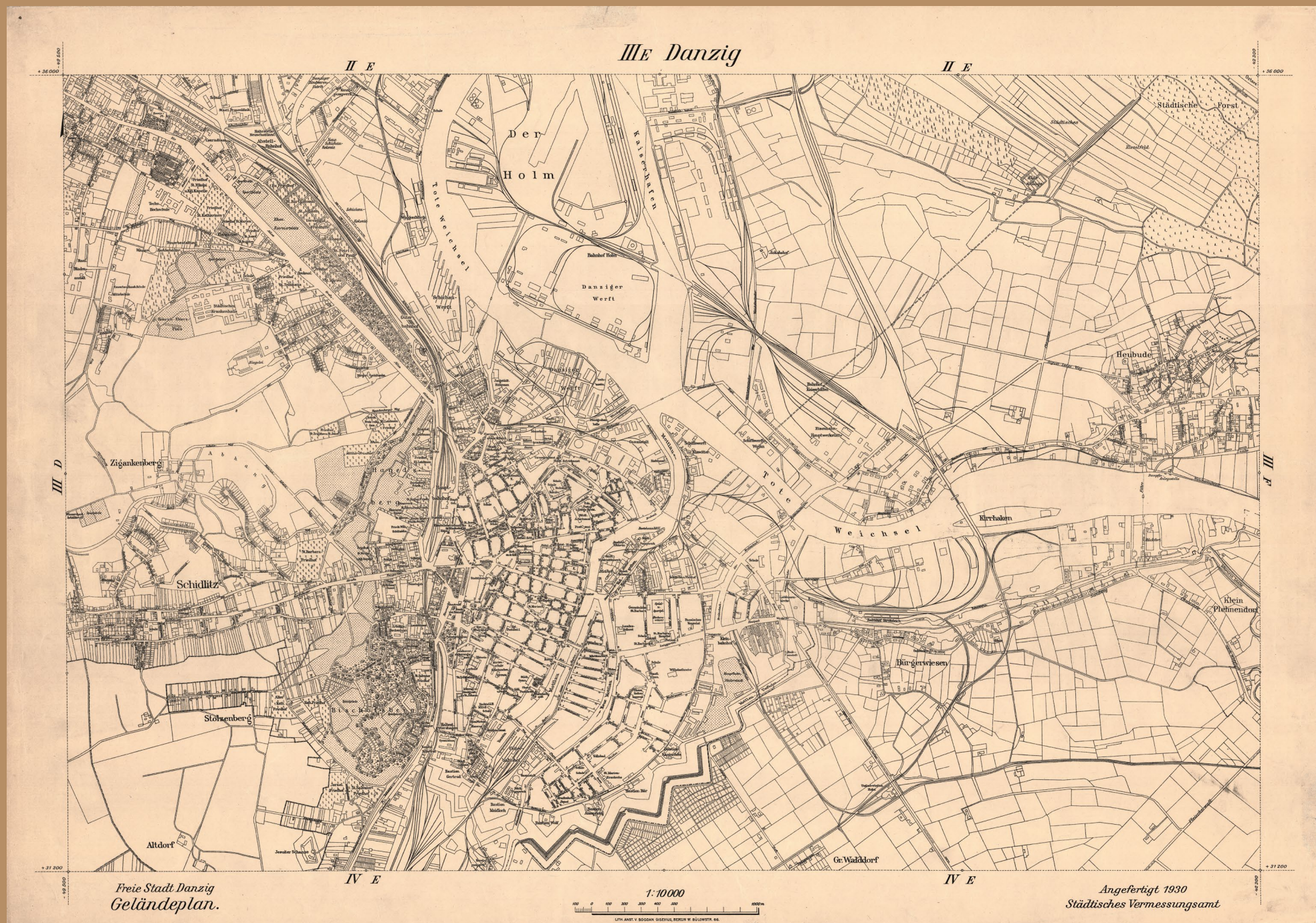

5. Arkusz planu terenowego Gdańska w skali 1:2500 z 1927 r.
A sheet of a terrain plan of Gdańsk on a scale of 1:2500 from 1927.

6. Arkusz planu terenowego Gdańska w skali 1 : 5000 z 1927 r.

A sheet of a terrain plan of Gdańsk on a scale of 1 : 5000 from 1927.

7. Arkusz planu terenowego Gdańska w skali 1 : 10 000 z 1930 r.
A sheet of a terrain plan of Gdańsk on a scale of 1 : 10 000 from 1930.

GDAŃSK

ISBN 978-83-973708-0-7